

Kohanemisabi teenused probleemaatilistele uimastitarvitajatest vangidele

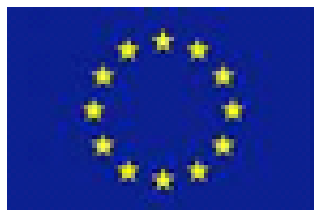

Käsiraamat

Kohanemisabi problemaatilistele uimastitarvitajatest vangidele: Käsiraamat

Kohanemisabi problemaatilistele uimastitarvitajatest vangidele

Rahastatud Euroopa Komisjoni õigus-, vabadus- ja turvalisusküsimuste
peadirektoraadi poolt

Käsiraamat töötati välja lähtudes Euroopa Komisjoni õigus-, vabadus- ja turvalisusküsimuste peadirektoraadi poolt rahastatud projekti “Kohanemisabi problemaatilistele uimastitarvitajatest vangidele” eesmärkidest.

Autorid:

Morag MacDonald, Caren Weilandt, Kristina Joost, Latsin Alijev, Ivan Popov, Daniele Berto, Emanuel Parausanu.

ISBN 978-1-904839-51-4

Lisaküsimuste korral palun võtke kontakti:

Professor Morag MacDonald (Kohanemisabi projekti koordinaator)
SREU – Social Research & Evaluation Unit
Room 0025a Attwood Building
Faculty of Education, Law and Social Sciences
Birmingham City University
Perry Barr, Birmingham
Telephone: 0121 331 6305
Email: morag.macdonald@bcu.ac.uk

This report reflects only the views of the project partners and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained herein.

The front cover image has been downloaded from Shutterstock
(<http://www.shutterstock.com>).

Tanusonad

Autorid avaldavad tänu osutatud kaasabi ja toetuse eest käesoleva käsiraamatu loomisel:

David Kane
James Williams
Lee Harvey

Eriline tänu kuulub järgmistele projekti kõigis etappides kaasa löönud ekspertidele:

Graham Durcan
Lesley McDowell
Gail Walters

Autorid on avaldavad tänu ka Alex Gathererile märkimisväärselt õigeaegse ja väärtusliku kaasabi eest 2. peatüki „Vajaduste hindamine“ loomisel.

Sisukord

	Lehekülg
Eessõna	ix
Sissejuhatus	1
Kohanemisabi käsiraamat	1
Kuidas käsiraamatut kasutada	2
Mis on kohanemisabi?	3
Käsiraamatu koostamise põhjused	4
Sihtgrupid	6
Loe lisaks	7
1. OsaKohanemisabi põhielemendid	14
Sissejuhatus	9
Tervis	10
Kohanemisabi: Perekonna roll	12
Raha ja eluase	14
Töötamine	15
Järgmised sammud	17
Meelespea: tõhusa kohanemisabi süsteemi võtmetunnused	18
Loe lisaks	19
2. OsaVajaduste hindamine	20
Sissejuhatus	20
Tervisevajaduste hindamine	20
Muud vajadused	20
Riskide hindamine	21
Kinnipeetava kaasamine	22
Vajaduste hindamine isiklikus plaanis	24
Erivajadustega kinnipeetavad	24
Kümme olulist sammu vajaduste hindamises	27
Järgmised sammud	27
Meelespea: tõhusa vajaduste hindamise indikaatorid	28
Loe lisaks	29

3. Osa Kohanemisabi võrgustikutöö Koostöö vanglate ja teiste asutuste vahel

30

Sissejuhatus	30
Koostöö ja läbipaistev juhtumikorraldus	30
Ühine tegutsemine MTÜdega	30
MtÜde ja vanglate ühistöö	31
Võrgustikutöö eesmärgid	31
Koostöö ja võrgustikutöö valdkonnad	32
throughcare korraldamine: ühise tegutsemise alustamine	
Hea praktika näited	33
Järgmised sammud	35
Meelespea: tõhusa ühistegevuse ettevalmistus	36
Loe lisaks	37

4. Osa Informatsiooni edastamine kinnipeetavatele

38

Sissejuhatus	38
Mis laadi informatsiooni tuleb edastada?	38
Informatsiooni formaat:	
kuidas me edastame infot kinnipeetavaile?	39
Kes edastab infot kinnipeetavaile?	41
Tagasiside	42
Kontaktid ja võrgustikud	42
Infovahetus	42
Nõusolek ja osalemine kohanemisabi kavandamisel	42
Järgmised sammud	43
Meelespea: info koostamine kinnipeetavaile	44
Loe lisaks	45

5. Osa	Koolituste pakkumine vanglatöötajatele	46
	Sissejuhatus	46
	Töötajate teadlikkuse tõstmise põhielemendid	46
	Koolituspaketi kujundamine: õigesti tegemine	47
	Ühine koolitamine vanglaväliste asutustega	49
	Hindamine	
	Koolituskursuse ettevalmistamine: meelespea	50
	Järgmised sammud	50
	Meelespea: kohanemisabi koolituse ettevalmistamine	
	Loe lisaks	52
6. Osa	Kohanemisabi teenuste hindamine	53
	Sissejuhatus	53
	Hindamise määratlus: mida see meie jaoks tähendab?	53
	Miks on hindamine oluline?	55
	Üks suurus ei sobi kõigile	56
	Heade küsimuste esitamine	56
	Igäühe vastutus	56
	Usaldav õhustik	57
	Hindamise läbiviimine	57
	Sobivate hindamismeetodite valimine	58
	Andmeanalüüs	60
	Soovituste jagamine	61
	Tulemuste hindamise võtmepunktid	61
	Hindamine: kasulikult kulutatud aeg	61
	Järgmised sammud	61
	Meelespea: throughcare hindamise ettevalmistamine	
	Loe lisaks	63
	Kasutatud kirjandus	64

Eessona

See käsiraamat töötati välja lähtudes osaliselt Euroopa Komisjoni õigus-, vabadus- ja turvalisusküsimuste peadirektoraadi poolt rahastatud projekti “Kohanemisabi problemaatilistele uimastitarvitajatest vangidele” eesmärkidest. Projekt algas detsembris 2008 ja lõppes detsembris 2011.

Projekti koordineeris Birminghami Linnaülikool (Birmingham City University, BCU). Kohanemisabi projekt tõi kokku multi-distsiplinaarse võrgustiku, mis koosnes erinevate vanglates ja väljaspool vanglaid töötavate professionaalide ja praktikute grupe. Projekti partneriteks olid Varna Uimastiennetuse Organisatsioonide Liit (AVODP), Varna, Bulgaaria; ULSS 16, Itaalia; MtÜ Convictus Eesti, Eesti; Promovarea Dreptului la Sanatate Association, (APDS) Romania ja WIAD, Saksamaa.

Kohanemisabi projekti peamiseks eesmärgiks oli koostada käsiraamat, mis oleks abiks kohanemisabi teenuste väljatöötamisel ja laiendamisel vangidele ja teistele kinnipeetutele. Projekti partnerite uuringute tulemusel selgus, et kohanemisabi teenused on kogu Euroopa ulatuses väga erinevad. Loodame, et see käsiraamat aitab kaasa nende teenuste arengule ja kohanemisabi alaste teadmiste levimisele ning soodustab koostööd kinnipeetavatele teenuseid pakkuvate asutuste vahel nii vangistuse ajal kui ka pärast vabanemist.

Käsiraamatu koostamise aluseks on projekti elluvijate poolt tehtud uurimistööd, mis sisaldavad endas kinnipeetavate, vanglatöötajate, mittetulundustöötajate kui ka valitsusasutuste esindajate vaateid ja vajadusi. Projekti käigus koostati partnermaades kirjanduse ülevaated ning viidi läbi kvalitatiivsed intervjuud kriminaalõiguse süsteemis töötavate ametnikega. Käsiraamat põhineb partnerite uuringutel ja seda täiendavad mitmete valdkondadega seotud ekspertide arvamused.

Sissejuhatus: põhjused, ülesehitus ja sihtgrupid

Vanglast vabanemine ja kohe sellele järgnev aeg võib olla vangistatutele väga ohtlik. Vangide aitamise ja toetamisega seotud töö on sel ajal väga tähtis, kuna kõik need, kes on huvitatud koostööst, ei aita ainult kinnipeetavaid ja nende peresid, vaid loovad üldväärtusi ka kogukonnale ja parandavad rahva tervist. Selle käsiraamatu eesmärk on kindlustada kogu ühiskonna huvides, et tegevused vanglas, kogukonnas ja tsiviilühiskonnas vähendaksid isiklikku koormat, perede kannatust ja rahvatervise ohtusid.

Vangid vajavad tähelepanuväärsel hulgal abi ja toetust, sest nad on eriti haavatav rühm. Paljud neist on näiteks pärit vaestest oludest, neil on vähe haridust ja puudulikud sotsiaalsed oskused ning sageli puudub neil kontakt kohalike terviseteenustega. Mitmetele vangidele kaasneb kinnipidamisega stigmatiseerumine ning kinnipeetavaid käsitletakse laiemas kogukonnas kui „alaväärtuslikke“. Kinnipeetuid võidakse hakata diskrimineerima nende vangistuse (st karistusregistri) tõttu ning vanglate üldlevinud seostamisega narkootikumide kasutamise, vägivalla ja samasooliste seksuaalkäitumisega. Vangide kaasamine nende kohanemisabi korraldamisse nõuab tundlikkust ülalnimetatud eelarvamuste ületamisel, ühiskondlike tökete kaotamisel ja korrarikkujate julgustamisel, et neil oleks *tahe* naasta kogukonda, aga mitte lihtsalt „põgeneda“ vahi alt. Ilmselt tuleb tegeleda ka enesekindlusega seotud probleemidega ning kohanemisabi programmid võivad selles osas aidata.

Käsiraamat põhineb partnerite poolt projekti „Kohanemisabi probleemsetele Uimastitarvitajatele“ (edaspidi Kohanemisabi projekt) raames läbiviidud uuringutel¹. Andmed, millel käsiraamat põhineb, pärinevad ulatuslikust kirjanduse analüüsist ja erinevates Euroopa riikides kogutud kogemustel. Enamasti on need andmed tõenduspõhised, kuid võtavad täiel määral arvesse uuringute põhjal leitud põhimõtteid ning lähtuvad rahvatervise põhiväärtustest. Põhiväärtuste hulka kuuluvad õigus tervisele, õigus samaväärsetele tervishoiuteenustele ja õigus ravile, millega kaasneb üldtunnustatud professionaalne eetiline käitumine (nt konfidentsiaalsus). Vanglas on võrdsus ja sotsiaalne õiglus aluseks rahvatervisealasele lähenemisele tervise- ja heaoluteenuste osutamisel.

Uuringus pöörati erilist tähelepanu: (a) vangide individuaalsetel vajadustel põhinevate teenuste ja plaanide tähtsusele; (b) jätkuvale vajadusele tagada hea ja kättesaadav teave kinnipeetavatele ja (c) olulisele koostöövajadusele nii vanglates, vanglate vahel kui ka kogukonnas.

Kohanemisabi tähistab antud käsiraamatu kontekstis kõiki teenuseid ja toetavaid tegevusi, mida saab pakkuda kinnipeetavatele isikutele eesmärgiga parandada nende tervist, tõsta haridustaset ja sotsiaalseid oskusi ning tagada vaimne tasakaal, et neil oleks suurem tõenäosus kohaneda kogukonda naasmisel kuritegudest vaba ja rahulolu pakkuva eluga.

Kohanemisabi käsiraamat

Käsiraamat jaguneb kuueks osaks.

¹ Projekti rahastasid Euroopa Komisjoni Õigusküsimuste peadirektoraat ja partneriteks olid Saksamaa, Itaalia, Rumeenia, Bulgaaria, Eesti ja Suurbritannia organisatsioonid.

1. Osa: Kohanemisabi põhielemendid

Esimese sammuna tuleb kohanemisabi teenuste arendamisel ja rakendamisel välja selgitada, millest koosneb tõhus kohanemisabi. Käesolevas osas kirjeldatakse kohanemisabi põhielemente ning luuakse teoreetiline alus järgmistele osadele.

2. Osa: Vajaduste hindamine

Vangidele pakutavad teenused ei saavuta tihti soovitud eesmärki, kuna need ei arvesta piisavalt õigusrikkujate individuaalseid erinevusi. Käesolev osa uurib, kuidas erinevate töötajate kaasabil teostada põhjalik hinnang õigusrikkujate vajadustele nende vanglasse saabumise hetkel ehk pideva abistamisprotsessi alguses.

3. Osa: Koostöö

Üks olulisemaid kohanemisabi põhimõtteid on see, et erinevad organisatsioonid peavad tegema koostööd. Tegelikult toimib vanglate ja vanglaväliste organisatsioonide vahel vaid piiratud koostöö. Käesolev osa otsib võimalusi, et hoogustada koostööl põhinevaid töötamise praktikaid. Oluline on välja selgitada kohanemisabiga seotud võtmeisikud nii vanglas kui ka kogukonnas.

4. Osa: Kinnipeetavate infovajadus

Uurimustes on välja toodud vajadus tagada tõhus teave vangidele selle kohta, mis on neile kättesaadav (MacDonald et al., 2008). Käesolev osa uurib vangide infovajadusi ja erinevaid võimalusi selle teabe pakkumiseks.

5. Osa: Töötajate koolitus

Kohanemisabi projekti uuringutest on selgunud vajadus personali koolitus kohanemisabi osutamiseks. Käesolev osa uurib vanglaametnike koolitusvajadusi ja lähenemisviise tõhusate kursuste pakkumiseks.

6. Osa: Kohanemisabi teenuste hindamine

Käsiraamatu eesmärk on aidata praktikutel hinnata rakendatud kohanemisabi süsteeme. See ei tähenda üksnes jälgimist, kui tõhusalt need teenused on tegelikult toimunud, vaid ka seda, kuidas pakutavaid teenuseid parendada.

Hindamine on oluline, kuna võimaldab kogemuste peegeldamist ja tegevuste parendamist. Kui hindamine toimub tõhusalt, siis see on praktiline, kasulik ja võimestav kõigile asjaosalistele. Samuti on oluline esitada näiteid headest praktikatest ning suurendada programmide ja projektide jätkusuutlikkust.

Käsiraamatu kasutamine

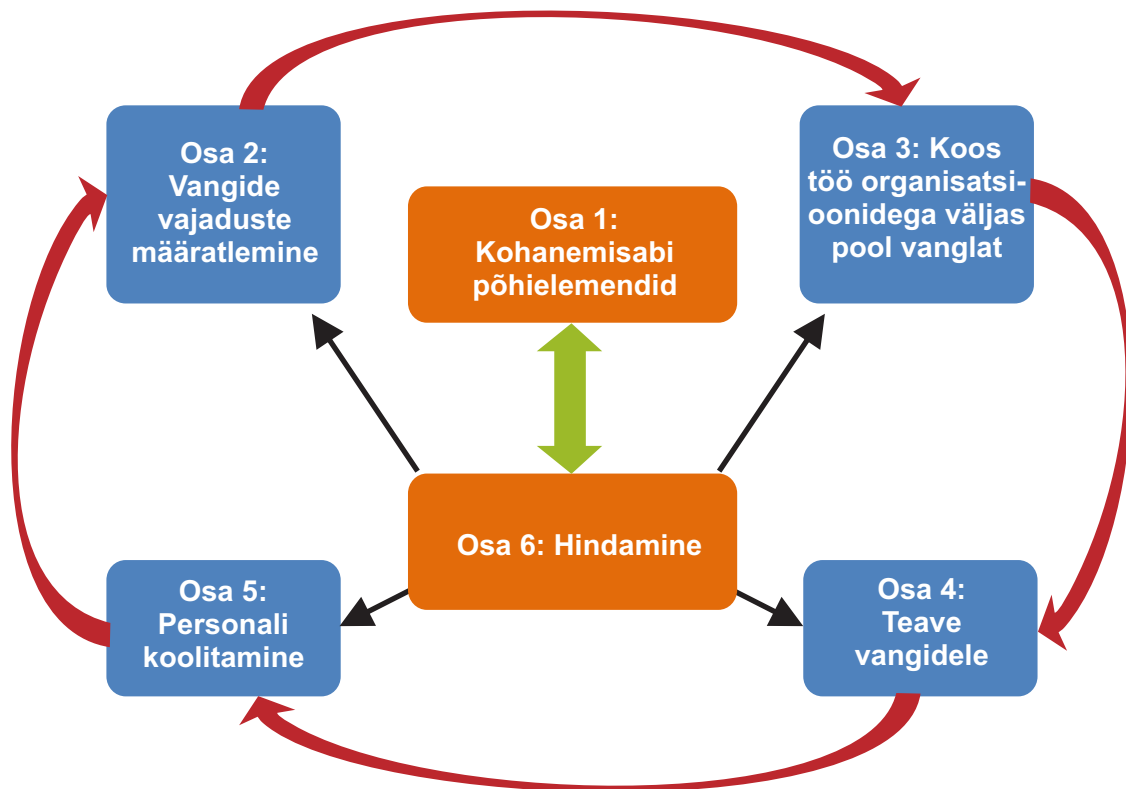
Antud käsiraamat aitab teil arendada, rakendada ning hinnata tõhusaid ja vangide jaoks kompaktsid kohanemisabi teenuseid. Raamat hõlmab kõike, kaasa arvatud: kohanemisabi põhialuste mõistmine; vajaduste hindamise läbiviimise oskused; ühiselt töötamise võimaluste tundmine; ülevaade vangidele teabe pakkumise võimalustest; personali koolitamine ning lõpuks õpetab välja töötama ka tõhusat hindamisvahendit.

Antud käsiraamat ei tohiks olla ühe osakonna kätes, vaid seda peaksid kasutama kõik, kes osalevad kohanemisabi teenuste osutamisel, nagu vanglateenistus, kriminaalhooldusamet, MTÜ-d, tervishoiuteenuste pakkujad ja paljud teised

organisatsioonid ja asutused. Üks olulisemaid kohanemisabi põhimõtteid on see, et erinevad organisatsioonid peavad tegema koostööd.

Te võite käsiraamatust üksikasjalikku infot välja noppida või selle põhjalikult läbi töötada. Nagu allpool esitatud joonisel 1 on näha, ei saa kohanemisabi rakendamist vaadelda kui etapi-viisilist protsessi. Joonise kohaselt on kohanemisabi arendamise protsessis kesksel kohal 1. osa: *Kohanemisabi põhielemendid* ja 6. osa: *Hindamine* ning nendest tuleb lähtuda kogu arendustsükli jooksul.

Joonis 1: Kohanemisabi käsiraamatu kasutamine

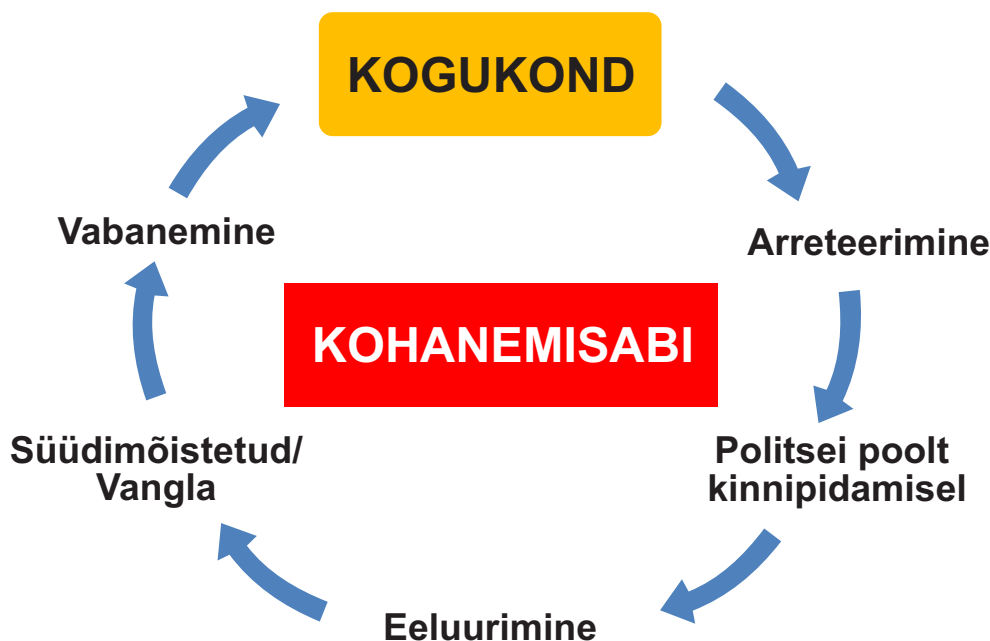

Mis on „kohanemisabi“?

Kohanemisabi mõiste tähistab kinnipeetavate sujuvat üleminekut vanglast kogukonda. Põhimõtteliselt on idee selles, et kurjategijad kogevad koordineeritud ja sujuvat abistamist üleminekul ühest keskkonnast teise (Møller et al., 2007; Sainsbury Centre, 2008). Teenused on peamiselt mõeldud vangide abistamiseks nende vabanemise ette valmistamisel ja kogukonda sulandumisel ning korrarikkumiste taastekke vältimiseks.

Kohanemisabi on defineeritud kui pidev, koordineeritud ja integreeritud õigusrikkujate juhendamine alates esimesest kokkupuutest korrektsiooniteenustega kuni eduka sulandumiseni kogukonda ja õigusorganite ettekirjutuste lõppemiseni (Clay 2002: 41; vt joonis 2 allpool). Oluline on märkida, et mitte kõik vanglates osutatavad teenused ei ole lülitatud kohanemisabi paketti; paljud teenused, nagu headest meditsiini- või hooldusteenustest tulenev järjepidev ravi, on korraliku ja kaasaegse vanglateenistuse tähtsaks osaks. Samuti tuleb märkida, et vanglapersonalil on keskne roll vangidele oluliste oskuste arendamisel nende vabanemise ette valmistamisel.

Joonis 2: Kohanemisabi protsess

Käsiraamatu koostamise põhjused

Käsiraamat on vajalik, sest sujuva vanglast kogukonda ülemineku ebaõnnestumine võib kahjustada nii vangide kui ka nende perede tervist ja heaolu. Vangidele, kellel on uimastitarbimise probleemid, võivad sellel olla isegi saatuslikud tagajärjed. Tõhusast kohanemisabist saavad kasu nii vangid kui ka nende pered, aga ka kogukond tervikuna, sest see hõlbustab ohutut ümberasumist ning vähendab uute kuritegude toimepanemise tõenäosust. Samuti võib see vähendada negatiivseid mõjusid kogukonna tervisele. Näiteks, kui vanglas on saavutatud raskete nakkushaiguste puhul head ravitulemused, siis on vähem tõenäoline, et need haigused kanduvad edasi kogukonda.

Käsiraamat on vajalik ka seetõttu, et arendustegevuse ja kohanemisabi pakkumine nõuab koostööd mitmete organisatsioonide ja spetsialistide vahel, kus ühine teutsemine polejuba mõnda aega tavaks olnud.

Kulu-efektiivsus

õuab suuri kulusid, on juba ammu teada olnud. Suurbritannias leiti 2002 aastal:

Endine vang, kes on tõenäoliselt sooritanud uue kuriteo, läheb kriminaalõiguse süsteemile maksma keskmiselt 65 000 Inglise naela. Süüdimõistetud õigusrikkuja maksab veelgi rohkem. Kui õigusrikkuja läheb vanglakaristust kandma, siis kulud kasvavad järsult. Keskmise Kuningliku kohtu poolt määratud vanglakaristuse kulu on umbes 30 500 naela, mis koosneb kohtu- ja muudest õigussüsteemi kuludest. Kurjategijate reaalse vangistuse kulud erinevad märkimisväärselt, kuid keskmiselt on need 37 500 aastas (SEU, 2002).

Retsidivismi vähendamiseks mõeldud tegevuste kulu-tõhusus on aga sageli raske hinnata. Mõned tööd on näidanud retsidiivsust vähendavate meetmete kulutõhusust ja on leitud ka tegelikku majanduslikku kasu nende tegevuste tulemustest.

Näiteks New Economics Foundation (2008) leidis, et Suurbritannias toodeti 10 aasta jooksul iga investeeritud naela (1,14 eurot) kohta 14 naela (16 eurot) ulatuses sotsiaalset kasu naistele, nende lastele, ohvritele ja ühiskonnale üldiselt. *Matrix Knowledge Group* (2009) leidis, et:

Karistussuuniste muutmisel ja vahistamise asemel kogukondliku kontrolli rakendamisel võib ühiskonna kokkuhoid ulatuda enam kui 12 miljoni naelani (1032 naela kurjategija kohta). Karistussuuniste muutmisega seotud kulud teenitakse tagasi tõenäoliselt kolme aasta jooksul alates nende rakendamisest.

Siiski on alles vähe uuringuid seotud kohanemisabi kulutõhususe mõõtmisega. Mõnede arvamuste kohaselt võib kohanemisabi olla tasuv ja mõned teadlased on leidnud, et teatud kohanemisabi algatused on olnud „tasuvad“ mitmete aastate jooksul (Tombs, 2004). Näiteks Currie (1993) leidis peaaegu kaksikümmend aastat tagasi, et toetatud töö programmid probleemsete uimastitarvitajate puhul olid õnnestunud inimeste kindlustamisel stabiilse töökohaga.

Mõju retsidivismile

ÜRO uimastite ja kuritegevuse vastase võitluse büroo (UNODC) (2008) aruandes on öeldud:

Retsidivismi ja tagasilanguse määrad on vanglas narkomaania ravi programmides osalenud vabanenud vangidel veidi madalam kui kontrollrühmas, kes ei ole üldse mingit abi saanud. Kuid vangidel, kes lõpetavad vangla raviprogrammid ja kes osalevad elukohajärgsetes järelabi programmides, on uimastitarbimise ja uuesti vahistamise tõenäosusmäärad veelgi madalamad.

Hea kohanemisabi võib omada järgmisi tulemusi:

- x aitab vähendada üksikisikute ülalpidamiskulusid vanglas ja abistab vangide muutmisel kasulikeks ühiskonna liikmeteks;
- x on tulemuslik kuritegevuse ohvrite arvu vähendamisel;
- x vähendab kuriteo toimepanemise ohtu enda ja oma perekonna suhtes;
- x on kulu-efektiivne;
- x mõjutab oluliselt retsidivismi.

Individuaaliseeritud abi

See käsiraamat lähtub põhimõttest, et kohanemisabi on individuaalne abi. Sellest tulenevalt võtab hea kohanemisabi arvesse eelduse, et igal kinnipeetaval on isesugused ja teistest vangidest erinevad vajadused. Kõik vangid on erinevad. Nad on erinevas vanuses, noortest vanadeni; mehed või naised; nad võivad omada puuet või erilist haigust; neil kõigil on erinev perekondlik ja kultuuritaust.

Kohanemisabi osutamine tuleb seega kohandada iga üksiku vangi vajadustest lähtuvalt. Kohanemisabi teenuste eesmärk peab olema kinnipeetava abistamine, aga mitte lihtsalt keskendumine ühe probleemilahendamisele: kõige tõhusam on kohanemisabi siis, kui see on kohandatud igale õigusrikkujale ehk ei lähtu „üks suurus sobib kõigile“ põhimõttest.

Sihtgrupid

Sellest kasiraamatust saavad kasu mitmed huvigrupid. Need on:

1. Poliitikud ja poliitikakujundajad;
2. Vangla- ja mittetulundusühingute tootajad;
3. Kohalikud tervishoiuametnikud;
4. Vangid.

1. Poliitikud ja poliitikakujundajad

Poliitikutele ja poliitikakujundajatele on kasiraamat kasulik, sest kohanemisabi on vaartuslik nii sotsiaalselt kui ka majanduslikult, kuna see on vaidetavalt majanduslikult efektiivsem kui vanglate ulalpidamine. Majanduslikust aspektist vaadatuna vahendab kohanemisabi nende isikute arvu, kes muidu võiksid taas vangistusse sattuda ning seega maksab kohanemisabi riigile palju vähem. Samala ajal aitab kohanemisabi hakata ka eksvangidel panustama majandusse. Sotsiaalses mottes on kohanemisabi samuti vaartuslik, sest võimaldab endistel vangidel vältida sotsiaalsete probleemide tekitamist.

2. Vangla- ja mittetulundusühingute tootajad

Kuigi probleemid, millega puutuvad kokku vanglate ja MTU-de tootajad, on erinevad, siis kasiraamat aitab neil uutmoodi luua susteeme, mis koosnevad terviklikult toimivatest ja vangide vajadustele vastavatest teenustest. Hinnatud projektid näitavad, mis on tohus ja mis mitte ning mis toimib ja mis mitte.

3. Kohalikud tervishoiuametnikud

Kasiraamat on kasulik ka kohalikele tervishoiuametnikele, sest aitab neil leida viise koostöö tohustamiseks samas valdkonnas tootavate organisatsioonidega ning seelabi suurendada piiratud ressursside tohusamat kasutamist.

4. Vangid

Vangidele on kasiraamat eriti kasulik nende tegevuste arendamisel, mis vastavad just nende vajadustele, aga mitte nende teostamiseks, mis lihtsalt arvatakse neile hea olevat. Seda on võimalik saavutada kaasates neid otse protsessidesse, mis on suunatud nende aitamisele. Kasiraamat aitab leida viise, kuidas voimestada inimesi, kes on sageli jouetud ning võimaldab seelabi vangidel votta oma elu juhtimine enda kätte.

Loe lisaks

Baldry, E. (2007). 'Throughcare: Making the policy a reality: the throughcare context in Australia'. University of New South Wales.
Online: http://www.sydneyshove.org/Throughcare_policy.pdf [Vaadatud 12/11/2011]

Centre for Mental Health (2010). *Beyond the Gate: Securing employment for offenders with mental health problems*. Briefing 42. London: Centre for Mental Health.

Evaluation Trust, The (2007). *Measuring Outcomes Toolkit*. Gloucester Children's Fund.
Online: <http://www.evaluationtrust.org/tools/toolkit> [Vaadatud 06/05/2011].

Field, G. (1998). *Continuity of Offender Treatment for Substance Abuse Disorders from Institution to Community*. Rockville, MD: US Department of Health and Human Services.

Finnegan, L., Whitehurst, D. and Deaton, S. (2010). *Models of Mentoring for Inclusion and Employment*. London: ESF MOMIE and Centre for Economic and Social Inclusion. Online: http://www.eoef.org/uimages/File/Models%20of%20Mentoring%20for%20Inclusion%20and%20Employment_%20A%20review%20of%20exisitng%20evidence.pdf [Vaadatud 12/10/2011].

Fox, A., Khan, L., Briggs, D., Rees-Jones, N. Thompson, Z. and Owens, J. (2005). *Throughcare and Aftercare: Approaches and promising practice in service delivery for clients released from prison or leaving residential rehabilitation*. Home Office Online Report 01/05. London: Home Office.

Glasgow City Council (2011). 'Throughcare Services'. *Living in Glasgow*. Online: http://www.glasgow.gov.uk/en/Residents/Care_Support/CriminalJustice/Throughcare/ [Vaadatud 12/10/2011].

HM Prison Service (2011). 'Resettlement'. *Advice and Support*. Online: <http://www.justice.gov.uk/guidance/prison-probation-and-rehabilitation/before-after-release/resettlement.htm> [Vaadatud 12/10/11]

Lewis, S., Vennard, J., Maguire, M., Raynor, P., Vanstone, M., Raybould, S. and Rix, A. (2003). *The Resettlement of Short-term Prisoners: An evaluation of seven Pathfinders*. RDS Occasional Paper No. 83. London: Home Office. Online: <http://rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/occ83pathfinders.pdf> [Vaadatud 21/02/2011].

McAllister, D., Bottomley, K. and Liebling, A. (1992). *From Custody to Community: Throughcare for young offenders*. Aldershot: Avebury.
McSweeney, T., Turnbull, P.J. and Hough, M. (2008), *The Treatment and Supervision of Drug-dependent Offenders: A review of the literature prepared for the UK Drug Policy Commission*. London: Institute for Criminal Policy Research, King's College.

Park, G. and Ward, S. (2009). *Through The Gates — Improving the effectiveness of prison discharge: first half-year evaluation, August 2008 to January 2009*. St Giles Trust. Online: [http://www.hlg.org.uk/getattachment/f9237acc-2b3f-4b0c-b93d-147891152402/Homelessness-Code-of-Guidance-\(2\).aspx](http://www.hlg.org.uk/getattachment/f9237acc-2b3f-4b0c-b93d-147891152402/Homelessness-Code-of-Guidance-(2).aspx) [Vaadatud 23/02/2011].

Scottish Government (2011). *National Objectives for Social Work Services in the Criminal Justice System: Standards — Throughcare: the Scottish Government*. Online: <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2004/12/20473/49295> [Vaadatud 12/10/2011].

Scottish Throughcare & Aftercare Forum (2006). *How Good is Your Throughcare and Aftercare Service?* Glasgow: Scottish Throughcare & Aftercare Forum.

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2003). *Peer to Peer: Using peer to peer strategies in drug abuse prevention*. New York: United Nations. Online: http://www.unodc.org/pdf/youthnet/handbook_peer_english.pdf [Vaadatud 14/10/2011].

Webster, R. (2004). *Assessing the Aftercare and Throughcare Needs of Drug and Alcohol Misusers in Havering: A draft report*. July 2004. Havering London Borough.

1. Osa: Kohanemisabi põhielemendid

Sissejuhatus

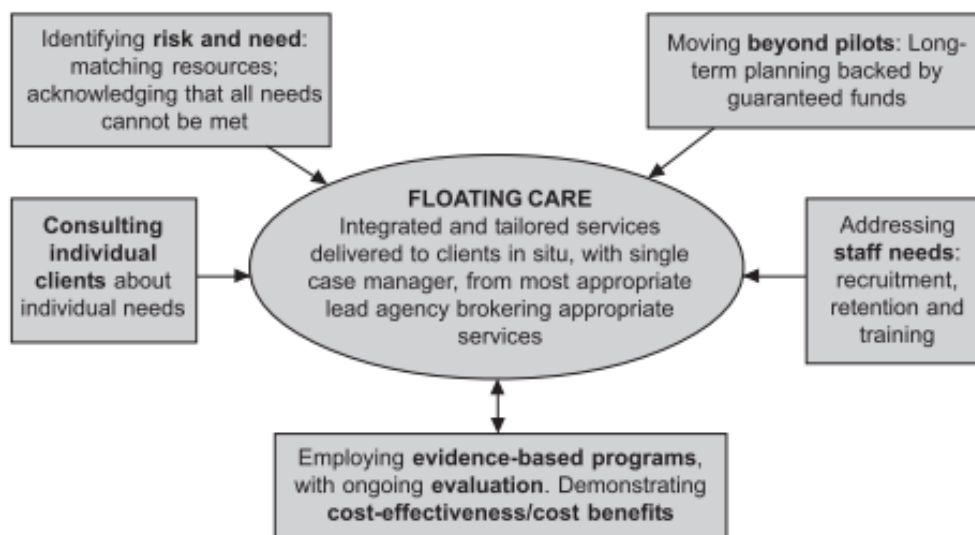
Enamik eelnevalt väljapakutud definitsioone kirjeldab kohanemisabi kui terviklikku koostöövõime meetmete kogumikku, aga mitte üksiku probleemi lahendamisele suunatud üksiktegevust. Kohanemisabi hõlmab ligipääsu täiendavatele tugiteenustele, mis võivad olla suunatud vaimse tervise, üldise tervises seisundi, eluaseme, isiklike rahaasjade või pereprobleemide lahendamisele ning uute oskuste omandamisele ja töökoha leidmisele.

Käsiraamatu aluseks olevad uuringud viitasid, et tihti on puudu kinnipeetavate tegelikele vajadustele vastavatest tegevustest, mis keskenduksid sotsiaalsele kohandamisele, elu- ja töökoha leidmisele (partnerite uuringute aruanded ja kirjanduse ülevaated). Üldtunnustatud seisukohast lähtuvalt on eduka kohanemisabi eelduseks hea valik teenusepakujatest ja nende teenustest (Fox *et al.*, 2005).

Terviklik lähenemine

Kinnipeetavatel on üldjuhul korraga mitmed ja kompleksed vajadused ning üksiklahendustele suunatud teenustest on vähe kasu: nad vajavad integreeritud mitmekülgseid teenuseid (Durcan, 2008). Seega, terviklikul lähenemisel, mis arvestab kinnipeetavate ja endiste vangide vajadusi ning koosneb tervisele, elu- ja töökoha leidmisele, oskuste arendamisele, rahaasjade ja peresuhete korraldamisele suunatud toetavaid tegevusi, on tõenäoliselt edukamad (Joonis 1).

Joonis 1: Vangide ja endiste vangide kohanemisabi teenuste mudel

ALLIKAS: Borzycki and Baldry (2003)

1. osa ülesehitus

See osa toob välja kohanemisabi põhielemendid ja annab ülevaate headest praktikatest. Kohanemisabi edukuse põhialuseks on iga asutuse selge ülesannete määratlemine ning eesmärgile pühendunud tegevus.

Tulemuslike kohanemisabi teenuste aluseks on neli põhielementi:9

- a. *Tervis*. Paljudel endistel vangidel on mitmeid tervisehädasid, eriti probleemseid uimastitarvitamise ja vaimse tervise probleeme;
- b. *Perekond*. Paljud kinnipeetavad tunnetavad perekonnaga seotud probleeme ning uurimistulemused näitavad perekonna peamist rolli vangide reintegreerimisel ühiskonda;
- c. *Raha ja eluase*. Endised vangid väljuvad vanglast sageli ilma rahata, märkimisväärsete võlgadega, ilma elukohata ning täpse ettekujutuseta sellest, millist abi nad võivad saada;
- d. *Töötamine*. Endised vangid vajavad tööd selleks, et neil oleks elus eesmärk ning tekiks stabiilsus.

Tervis

Partnerite poolt tehtud uuringute põhjal võib öelda, et mõnede vangide arvates on ligipääsetavad kogukonnateenused ebakvaliteetsed ning mõned vangid puutuvad uimastiprobleemide alaste teenustega kokku alles vanglasse sattudes (vaata Näide 1.1).

Nüüdseks on hästi teada probleemid, mis on seotud vangide üldise terviseseisundiga, eriti kõrge suitsetamismääraga, alkoholi tarbimisega, probleemse uimastitarbimisega ning perearsti nimistusse mittekuulumisega.

Mõningatel juhtudel on vangla see koht, kus algab üheaegselt nii meditsiinilised teenuste kui ka kohanemisabi teenuste osutamine. Neile, kes on asendusravil või saavad muud meditsiinilist ravi, on teenuste jätkumine kõige olulisem. (vaata Näide 1.2)

Sotsiaalne ja psühholoogiline toetamine on pärast vabanemist samuti väga oluline. Kinnipeetavatel on sageli mitu terviseprobleemi korraga, kuid vanglas osutatavad teenused on suunatud enamasti ainult ühele probleemile korraga ning neid osutatakse tihti üksteisest eraldi.

Tulemuseks on sageli tühine ja mittesoovitud tulemus, mis sõltub selles vanglas või piirkonnas parasjagu kättesaadavatest teenustest, aga mitte kinnipeetavate vajadustest ohjeldada nende rikkuvat käitumist. (SEU, 2002:8)

Projekti raames küsitletud vangid tunnevad sageli, et neile oleks rohkem vaja „liidetud“ teenuste osutamist.

Vaimse tervise probleemid

Mitmed kogukonna organisatsioonide esindajad väitsid uurijatele, et vaimne tervis ei ole „advevaatselt käsitletud“ ning tihti on puudus kogemusest, mis võimaldaks ära tunda ja toetada vaimse tervise probleemidega inimesi või vähemalt oleks olemas teadmine, kuhu neid suunata.

Näide 1.1

„See on esimene kord, kui ma tajun, et mind võetakse vanglas tõsiselt. Kui mul on mingi probleem, kas isiklik või juriidiline, võin ma ükskõik millal pöörduda ravipersonali poole ja nad aitavad. Nad kohtlevad mind inimlikult.“
(Meeste fookusgrupp, Vangla 2. Saksamaa Uuringuaruanne)

Näide 1.2

„Ma osalesin metadooniprogrammis enne vanglasse tulekut. Polnud mingit probleemi sellega jätkata - aga see oli esimene kord, kui ma sain osaleda“
(Meeste fookusgrupp, Vangla 1. Saksamaa Uuringuaruanne)

¹ <http://www.throughcare.eu/links.html>

Naissoost korrarikujate vaimse tervise tüüpilised vajadused on seotud emotsionaalsete häiretega (vägivaldsed või seksuaalsed suhted), tahtejõuetuse või sõltuvusainete tarbimisega.

Üldteada on, et õigusrikkujate vaimse tervise probleeme saab tõhusamalt lahendada, kui kohalike vaimse tervise meeskondade, kriminaalõiguse süsteemi vaimse tervise meeskonna töötajate ja teiste vanglaametnike vahel toimib tugev partnerlus (vt Hea tava näide 1.1).

Hea praktika näide 1.1: Varna Uimastiennetuse Organisatsioonide Liit (VUEOL), Bulgaaria [Bulgaaria MTÜ]

VUEOL asutati 2000. aastal ja registreeriti ümber 2009. aastal kui valitsusväline organisatsioon ja kodanike ühendus, mille eesmärgiks on „Ennetada uimastiite tarbimist ja kuritarvitamist ning sellega seotud ebasoovitavaid tagajärgi rajades tõhusa riiklike, kohalike omavalitsuste ja valitsusväliste organisatsioonide võrgustiku.“ Organisatsiooni peamised eesmärgid on:

- x tõsta kogukonna teadlikkust uimastiite tarvitamise, uimastisõltuvuse ja sellega seotud kahjude osas;
- x pakkuda kõigile osapooltele usaldusväärseid andmeid ja informatsiooni uimastitarbimise suundumuste kohta;
- x pakkuda tõhusaid teenuseid problemaatilistele uimastitarvitajatele ja riskigruppidele, milleks on kurjategijad, etnilised vähemused ja naised;
- x tõsta osapoolte teadlikkust headest uimastitarbimise ja sellega seotud kahjulike tagajärgede ennetamise poliitikatest ja praktikatest;
- x panustada organisatsioonide vahelise koostöö tõhustamisse;

VUEOL tahab saavutada uimastitarvitajatest vangidele kättesaadava ravi järjepidevust ning püüab tagada vanglatingimustes selliste teenuste osutamist, mis lähtuvad kurjategijatest problemaatilistele uimastitarvitajatele (PUT) tegelikest vajadustest ja on võrdväärsed kogukonnas osutatavatele teenustele.

VUEOL pakub koos vanglapersonaliga teenuseid uimastisõltlastele ning tegutseb vahelülina vangla- ja kogukonna teenuste vahel. VUEOL esindajad teevad koostööd vangla töötajatega vajaduste hindamisel, teenuste osutamisel ja kurjategijatest PUT-de suunamisel teenustele. Sellise koostöö tulemuseks on kurjategijatest PUT-de kergem üleminek vanglaelult tavaellu. VUEOL osutab vanglas järgmisi teenuseid: nõustamine; grupi- ja individuaalravi; koolitus; vajaduste hindamine; suunamine ja hariduse andmine.

Selline tõhus partnerlus loodi tänu horisontaalsel juhtimisel põhineva ja kõiki osapooli haarava võrgustiku rajamisele. Võrgustiku filosoofia on „töötamine inimestega mitte asutustega.“

Esimene võtmesamm kogu personali muutumisel teadlikuks süüdimõistetute vaimse tervise probleemidest ja neid toetavatest tegevustest, on valdkonna-üleised koolitused kõigile õigusrikkujatega töötavatele spetsialistidele.

Oluline on, et vangidele teostatakse igakülgne hindamine kohe pärast nende vanglasse vastuvõtmist. Varajane vajaduste hindamine ja sobivate meetmete planeerimine on tunnistatud tõhusa kohanemisabi oluliseks avaetapiks.

Kohanemisabi: perekonna roll

Riikides on tehtud erinevaid jõupingutusi vanglasüsteemides, et võimaldada vangidel säilitada sidet oma perega. Viimase kümnendi jooksul teostatud teadusuuringud on esile toonud tõsise soovi puudumise perekondade rolli s uurendamiseks kohanemisabi protsessis (Mills, 2005). Hiljutised uuringud ja kogemused näitavad, et stabiilsed peresuhted ja muud sidemed kogukonnaga võivad olla võtmeteguriks tulemuslikule ühiskonda sulandumisel ja uute kuritegude toimepanemise vähendamisele (NOMS, 2009). Perekonna kasutamisel ümberasustamise protsessi osana võib olla tohutu potentsiaal, kuid ka oluline risk (vt hea tava näide 1.2).

Perekondade võimalik roll

Peredel on potentsiaalselt oluline ja positiivne roll, et aidata endistel vangidel vanglavälise eluga paremini kohaneda. Pereliikmed võivad endistele vangidele pakkuda praktilist tuge tagades neile majutuse ja töökoha või aitavad neil leida kohta, kus elada ja töötada. On teada, et perekonnad saavad aidata oma vanglas viibinud liikmetel kohaneda kogukonnas ning sellega murda "narkootikumide kuritarvitamise tsükli" (NOMS, 2008a).

Sotsiaalsed sidemed nagu peresuhted võivad pakkuda õigusrikkujatele ka stiimulit ja survet muutuda ning tekitada huvi kogukonda panustamise vastu. Pered võivad olla kasulikud endiste vangide enesekindluse tõstmisel ja aitavad motiveerida neid elama seaduskuulekat elu (Mills, 2005).

Palju vähem on teada tegelikust sotsiaalsest ja psühholoogilisest abist, mida perekonnad saavad pakkuda kohanemisprotsessi ajal. Mõned uuringud on näidanud, et perekonnad võivad vangidele olla olulised nõustamise ja juhiste pakkujad, aidates neil kohaneda kogukonnaga ja soodustades nendes vastutustunde tärkamist. Pered võivad veenda endisi vange võtma vastu abi või juhiseid ka sellistelt organisatsioonidelt nagu kriminaalhooldusasutus. Seega, ka organisatsioonide mõju võib olla potentsiaalselt suurem, kui perekonnad on rohkem kaasatud kurjategija ohjamise protsessi (Garland jt., 2001).

Vangistatute perede probleemid

Perede mõju vangidele sõltub siiski sidemete tugevusest nende vahel. Ootused, et pered mängivad olulist rolli vangide kohanemisel ja korralikeks jäämisel (st ei riku seadusi), võivad omada ebasoovitavaid mõjusid ning panevad niigi rasketes sotsiaalsetes ja rahalistes olukordades pered veelgi suurema surve alla.

Mõned pered võivad osaleda kuritegelikus tegevuses ning on ebatõenäoline, et need soodustaksid efektiivseid ümberasumis- ja kohanemisprotsesse. Paljud naised on peredes kogenud vägivalda ja seksuaalset kuritarvitust. Sellistel asjaoludel ei saa peret vaadelda kui positiivset mõjutegurit

Hea praktika näide 1.2: Suurbritannia uimastistrateegia, 2008.

Ühendkuningriigi valitsuse riikliku uimastistrateegia kirjeldab kogu perekonda lähenemisviisi, mis sekkub, et rahuldada kogu pere, on seotud perekonna planeerimise ja protsessi ravi laiendatakse pereliikmete sekkumisi ning toetab probleemse uimastitarbimisega vanemate pääsemist sõltuvusravile. (NOMS, 2009)

Näide 1.3

"See on naistele palju raskem, kuna paljud neist on vägivaldsetes suhetes ja sageli ei ole neil raha, et minna vangla poolt määratud kohtumistele ning paljud töötavad abikaasade/partnerite surve seksiaaris. Vägivaldne partner sageli ei tahagi, et nad uimastitest vabaneksid või paraneksid. ... Vanglasse tulevate kodutute naiste arv on uskumatult suur. Mõne arvates nad ei tahagi päris kodu, sest paljud neist on suured joodikud." (Tervishoiu juht, Šotimaa).

Lisaks sellele ei tervita kõik pered väljavaadet vangistatud pereliikme vabastamisest, eriti kui see isik on toime pannud mingi kuriteo nende endi vastu (HMIPP, 2001). Mõningatel juhtudel kardavad pereliikmed süüdistusi, justkui nemad vastutaksid selle eest, et vangid ei suuda „sirgelt käia“ ja pole suutnud rakendada neile tõhusat survet.

Toetamise vajadus

Isegi kui pered on võimelised pakkuma tuge, siis nad saavad vähe abi oma kohanemisrolli täitmise ajal. Nad on sageli eemal karistuse planeerimisprotsessist ehkki vangid võivad soovida nende osalemist (NOMS 2008; Murray, 2003) (vt Hea tava näide 1.3).

Hea praktika näide 1.3: Peresidemed, NIACRO, Põhja-lirimaa (NIACRO 2011) [Suurbritannia MtÜ]

Peresidemete programmi pakutakse kõikide vangide peredele Põhja-lirimaal. See pakub nii praktilist nõu kui ka emotsionaalset tuge toimetulekuks üksildase ja raske katsumusega. Lapsed võivad eriti kannatada tõelise trauma all.

Peresidemete programmi töötajad võtavad ühendust iga perega 24 tunni jooksul pärast teate saamist Põhja-lirimaa Kriminaalhooldusameti (PBNI) vanglates asuvatelt töötajatelt. Kui pereliikmed soovivad abi vastu võtta, siis antakse neile infopakett ja sõltuvalt nende vajadustest saavad nad valida:

- x Pideva isikliku toetuse täiskasvanutele, lastele ja noortele.
- x Telefonitoe.
- x Kodukülastused.
- x Informatsiooni ja kontaktinfo teiste ametiasutuste kohta, kes võivad aidata.
- x Nõuanded ja info hüvitiste, eluaseme, võlgade jne kohta.
- x Transport ükskõik millisesse kolme vanglasse Põhja-lirimaal.
- x Abi laste hooldamisel.
- x Kontaktid külastuskeskuste ja vangla-visiidi töötajatega.

Perioodil 2010-11 saatis programm Peresidemed välja 1130 teabekogumikku, tegi 705 koduviisi ja 1258 korral võimaldas peredel ühendust võtta muude asjakohaste abi- ja teabetallikatega.

Probleeme, mis võivad tekkida, kui vangid naasevad oma perede juurde ning leiavad eest oluliselt muutunud peresuhted, on juba ammu teada. Kojujäänud partnerid muutuvad sageli tugevamaks ja sõltumatumaks, sest nad on sunnitud olnud omal jõul hakkama saama. Endised vangid ei pruugi sellega kohaneda, eriti, kui see ohustab nende rolli leivateenijate ja kaitsjatena. See võib destabiliseerida peresuhteid ja isegi tuua kaasa suhete lõpetamise, mis omakorda vähendab tulemusliku kohanemisprotsessi võimalusi (Mills, 2005).

Mõned vabatahtlike rühmad pakuvad peredele toetust, et valmistada neid ette vangide vabanemiseks. Need rühmad oskavad arvesse võtta kohanemisega seotud raskusi ning toetavad perekondi nii nende lähedase vangistuse ajal kui ka järel (Codd, 2009). Soovitude kohaselt peaks selline tugi olema kättesaadav palju rohkematele vangide pereliikmetele (ExOCOP, 2011).

Kaugus kodust

Järgmine küsimus, mis puudutab paljusid vangistatud sugulastega peresid, on see, et õigusrikkujad on sageli vangistuses kodust kaugel. Näiteks West Midlandsi piirkonnas Inglismaal läbi viidud vangide uuringus leiti, et enamuse (66%) vange, keda perekonnad polnud külastanud, väitsid, et see oli tingitud vangla kauguse tõttu kodust (NOMS, 2009, lk 30).

Mõned riigid on hakanud sellele probleemile lahendust otsima. Näiteks Hollandis on omavalitsused hakanud võtma vastutust oma piirkonnast pärit vangide osas. Selles mudelis on kohalikud õigusrikkujad vangistatud kohalikesse vanglatesse, mis võimaldab tagada järjepidevust kogukonnaga suhtlemisel.

Raha ja eluase

Üldisest seisukohast tulenevalt (Hucklesby ja Hagley-Dickinson, 2007) on juurdepääs elamispiinnale pärast vabanemist on äärmiselt oluline. Samuti on täheldatud, et kuigi enamik vange eelistaks elada iseseisvalt, võib abistatud elamine olla asjakohasem, eriti kui inimene tarvitab narkootikume või saab asendusravi.

Eeluurimisvanglas viibivaid vange ja lühiajaliselt vangistatud viitasid, et neile pole piisavalt abi pakutud elukoha leidmisel. Pikaajaliselt kinnipeetavad viitasid sageli raskustele kodupuhkusega seoses ja kiusatusele juua alkoholi. Mõned vangid väljendasid rahulolematust seoses hostelisse panekuga pärast vabanemist, sest see võib viia tagasi uimastitarbimisele: teised elanikud, kes olid seotud narkootikumidega kauplemisega, võisid näiteks raskendada endistel vangidel narkovabaks jäämist (vt Näited 1.4, 1.5).

Põhimeede, mis aitab endisi vange integreerida, on osutada tõhusat toetust iseseisva elamise ja elukoha säilitamise oskuste arendamisel. Samuti on oluline, et järjekindlat „väravast läbi“ toetust osutatakse KÕIGILE vangidele, kellel ei ole kindlat elukohta.

Erinevad teenused on võimalik kombineerida „ühe-peatuseliseks“ teenuseks. Näiteks majutusteenust saab kombineerida hariduse/koolituse pakkumisega. Samamoodi tuleb uurida eluaseme pakkujate võimalusi teha tööotsimine selle paketi osaks. Naiste erivajadusi võiks arvestada pakkudes rohkem ja mitmekesisemaid majutusteenuseid (vt Hea praktika näide 1.4).

Näide 1.4

"Eluase on meie jaoks suur probleem, sest ilma eluasemeta ei saa koju puhkusele. Nii et sa pead leidma hosteli, mis sind vastu võtab. Hostelis on halb olla, sest kogu aeg näed narkootikume ja alkoholi ning see muudab raskeks koduse puhkuse tingimuste järgimise." (Fookusgrupp, meesvangid. Ühendkuningriikide uurimisraport)

Näide 1.5

„... „Sa pead ootama 6 nädalat hüvitist ja kui sul pole kedagi toetamas, siis lähed vanglasse tagasi...“ Hüvitis oli ainus toetus enamikule neist, kellega kõnelesime ja kõik kirjeldasid raskusi elukoha registreerimisel ja maksete saamisel ning ja mitmed teatasid korrarikkumistest kui lühiajaliste tagasilöökidega toimetulemise võimalustest." (Fookusgrupp, Vaimse tervise keskus. Ühendkuningriikide uurimisraport)

Hea praktika näide 1.4: Heantun Eluasemeliit (West Midlands, Ühendkuningriik) [Ühendkuningriigi Heategevusorganisatsioon]

Heantun Eluasemeliit koostöös Staffordshire kohaliku mitme asutuse põhise avaliku korrakaitsega (Multi-Agency Public Protection Arrangements, MAPPA) pakub intensiivset paindlikku toetuskava kõrge ohuriskiga õigusrikkujatele. See loob võimaluse täiendavaks toetuseks ja järelevalveks regulaarsete koduviitide näol ning annab suurepäraselt tagasisidet kurjategijate individuaalsetele juhtumikorraldajatele. Rahastamine toimub kriminaalhoolduse teenuste arvelt ning Stoke on Trent ja Staffordshire Toetame Inimesi projekti eelarvetest (Department for Communities and Local Government, 2

Mõned peamised vabastamisele järgnevad tegevused, mis aitavad kaasa edukale kohanemisabile, on nimetatud allpool:

1. Individuaalne juhtumikorraldus, mis põhineb usaldusväärsete vahenditega koostatud riskianalüüsil ja kuhu on ka kinnipeetav panustanud.
2. Karistuse kandmise kava koostamine, mis toimub kiiresti pärast vanglasse vastuvõtmist ning kus kirjeldatakse programmide ja teenuste kättesaadavust.
3. Teenuste vahendamine organisatsioonidest, millel on parimad võimalused teenuste osutamiseks. Lisaks arusaamine, et mõnel olulisel organisatsioonil ei pruugi olla vajalikku tööjõudu süsteemis jätkusuutlikult tegutsemiseks ja teisel teenusepakkujal ei pruugi olla piisavalt kvalifitseeritud personali sellise inimrühmaga tegelemiseks.
4. Järelevalvepersonali eristamine personalist, kes tegelevad sotsiaal-ja muude toetustega.
5. Arusaamine, et vabanamisele järgnev aruandlus võib inimesi liigselt koormata.
6. Teenuse edukuse mõõdupuuks ei ole retsidivismi vähendamine, vaid see koosneb väikestest võitudest ja edust ning mitte üksnes uute kuritegude toimepanemise vältimisest.
7. Tõeline eks-vangide individuaalne kaasamine töötajate poolt (Borzycki ja Baldry, 2003).

Töötamine

Töö saamine pärast vabanemist on kindlasti paljude vangide kõige esmane mure. Töötajad ja vangid tunnistavad, et igapäevane rutiin ja töөлkäimine on eduka sotsiaalse kohanemise aluseks (vt Näide 1.6).

Töö leidmine pärast vangistust on eriti raske vangidele, kes on olnud pikaajalises vangistuses (periood määratletakse tavaliselt kauemana kui viis aastat), kuna tööandjate seas on levinud soovimatus võtta tööle endisi vange. Ka vangidel on tööandjate suhtes negatiivseid tundeid. Lisaks sellele mõjub vanglas kulutatud aeg negatiivselt inimeste tööoskustele.

Näide 1.6

"Suur asi meie jaoks on, kui saad vanglast välja ja siis leiad, et ei ole meile tööle. Enamik meist jääb lõpuks ilma tööta ja töökoha saamine on kõige tähtsam asi, mis aitab meil kogukonnas kohaneda. Me koostame CV-sid juba vangla, kuid see on kõik. Me ei läheme ka mõnele tööintervjuule."

(Fookusgrupp, meesvang.
Suurbritannias uuringuraport)

Täiendavad probleemid võivad tekkida töövõimaluste puudumisel pärast vabastamist, sealhulgas on raske saada rahalisi hüvitisi, kui neid kõige rohkem vajatakse. Rahapuudus võib omakorda sundida äsja vanglast vabanenuid uutele kriminaalsetele tegudele.

Samuti on vaja haarata õigusrikkujad gruppide ja üksikisikutena nende tööalaste oskuste arendamise protsessi. Potentsiaalsete tegevuste hulka võivad kuuluda:

- x varajase sekkumise programmide pakkumine, mis võimaldab vangidel mõtlema hakata oma vajadustele ja kaasab nad täielikult muutuste protsessi;
- x vangidele foorumite loomine, et kuulda nende „hääli“ õppimise ja toetusprogrammide kujundamisel;
- x intensiivse üks-ühele toetuse pakkumine kriitilistel hetkedel, et säilitada vangide motivatsiooni ja hoogu.

Ühine tegutsemine

Eduka kohanemisabi teenuste osutamise oluline eeldus on erinevate ametkondade ja institutsioonide ühine tegutsemine ja töö koordineerimine nende vahel. Sotsiaalteenused ja tööbürood peavad olema tõhusalt kaasatud, kui eesmärk on endiste probleemsete narkomaanide ja vangid edukas ühiskonnaga kohanemine (vt Hea praktika näide 1.5).

Kontaktid peavad olema loodud ka riiklike tööandjatega, et julgustada neid võtma endale kohustust pakkuda tääpraktikat või töökohta (endistele) kurjategijatele. Ühendkuningriigis näiteks on loodud sidemed tööandjatega mitmetes piirkondades: vanglad teevad tihedat koostööd tööandjatega, kes pakuvad nii tõeliste kutseoskuste arendamise võimalusi kui ka mõnel juhul töökohti (vt Hea tava näide 1.6).

Hea praktika näide 1.5: Tark töö, Madalmaad, [Hollandi MTÜ]

Hollandi algatus „Tark töö“ tõi kokku neliteist kinnipidamisasutust. Algatus „Tark töö“ saavutas tähelepanuväärset edu, kuna pani suurt rõhku organisatsioonide vahelisele partnerlusele, keskendus vangide individuaalsetele vajadustele, puudustele ja võimekusele ning lõi tihedad seosed iga asutusega vastavate ülesannete täitmiseks. „Tark töö“ töötas vangidega ja tagas selle, et nad osalesid ja läbisid koolituskursused, leidsid ja hoidsid töökohti ning leidsid ka ohutud ja püsivad elupaigad. Iga „Tark töö“ programmis osalenud vang sai isikliku töönoustaja, kes juhendas neid programmi kestel. Seega liideti tööga seotud tegevused laiemasse ühiskondlikku tegevusse ning nii pöörati tähelepanu ka õigusrikkujale vajaliku toetava positiivse sotsiaalse võrgustiku loomisele ja säilitamisele.

Rohkem kui 2000 õigusrikkujate osales programmis 2005. aastal ning järgmisel aastal tõusis see number 2810 vangini. Valikuuring 200 õigusrikkujaga viidi läbi 2006. aastal kolm või kuus kuud pärast vangist vabanemist. Uuring näitas, et kolmveerand küsitletutest töötasid, õppisid või tegid mõlemat ning üle 96% uuritutest oli oelmas turvaline koht elamiseks. Aastal 2007 otsustasid partnerid võtta see mudel aluseks ning luua kõigis osalevates õigusasutustes ja noorte heaolu eest seisvates organisatsioonides õigusrikkujatele sarnased tegevusskeemid.

„Tark töö“ põhineb terviklikul lähenemisviisil. Irma van der Veen programmist ütleb: "Kõik meie Hollandi kohanemisprojektid arvestavad välismaailma olemasoluga ning katavad seetõttu eluaseme, tööhõive, raha, tervist, sotsiaalse keskkonna ning isegi spordi ja hobidega seotud valdkonnas" (Work-Wise, 2007).

Tööandjad pakuvad mõnikord just kohalikke töövõimalusi endistele vangidele. Ühendkuningriigi Low Newton naistevanglas on mitmed firmad pakkunud töövõimalusi endistele vangidele (Independent Monitoring Board, 2010, lk 14).

Hea praktika näide 1.5: Timpsoni kingaparandus [Ühendkuningriigi äriettevõtte]

Timpsoni ettevõtte pakub väga praktilist toetust endistele kurjategijatele tehes tihedat koostööd mitme vanglaga. Me mitte ainult ei värba aktiivselt endisi vange, vaid oleme rajanud ka täisajaga koolituskeskused Kuninglikes vanglates Liverpoolis ja Wandsworthis Londonis. Timpsoni töötajad koolitavad vange vangla töökodades (Timpson, 2011).

Loe lisaks

Barnsley Council (2011). *Throughcare for young offenders*. Online: <http://www.barnsley.gov.uk/through-care-for-young-offenders> [Vaadatud 14/10/11].

Pugh, G. (2010). *Children's Centres and Prison Links*. Ipswich: Ormiston Children and Families Trust. Online: <http://www.clinks.org/assets/files/Ormiston%20Trust%20Children%20Centres.pdf> [Vaadatud 14/10/11].

Scottish Prison Service (2010). *SPS Strategy Framework for the Management of Women Offenders in Custody*. Online: <http://www.sps.gov.uk/Publications/Publication187.aspx> [Vaadatud 14/10/11]

Scottish Prison Service (2004). *Supporting Safer Stronger Communities: Scotland's Criminal Justice Plan*. Online: <http://www.scotland.gov.uk/Publications/2004/12/20345/47602> [Vaadatud 14/10/11]

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2009). *Handbook on Prisoners with Special Needs*. Vienna. Online: <http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Prisoners-with-special-needs.pdf> [Vaadatud 4/11/11].

Järgmised sammud

Ülaltoodud lõigud on esitanud kohanemisabi põhielemendid. Kõik kirjeldatud elemendid on olulised sujuva kohanemisabi osutamise arendamisel. Partnerite uuringud on näidanud, et eri riikides on kohanemisabi protsessid erinevates arenguetappides ja ülalräägitust tulenevalt peaks igas riigis kindlaks tegema, millised elemendid nõuavad paremat rakendamist või suuremat rõhuasetust.

Järgmine meelespea aitab määrata, millised elemendid teie kohanemisabi süsteemis on vajavad tähelepanu.

Meelespea: Tõhusa kohanemisabi süsteemi põhielemendid

Tööhõive parimate praktikate indikaatorid

- a) Erinevad teenused on olemas, mis vastavad nendele kindlaks tehtud vajadustele.
- b) Erinevate asutuste ja institutsioonide tegevus on koordineeritud ja toimub koostöö.
- c) Sotsiaalteenused ja tööhõiveasutused on tõhusalt kaasatud kurjategijate ohjamise protsessi.
- d) Õigusrikkujatel on juurdepääs tööhõivespetsialisti juurde, kes leiab tööandjad (luues tihti eriotstarbelisi töökohti) ning toetab nii tööandjat kui töötajat.

Tervise parimate praktikate indikaatorid

- a) Koostöö kohalike vaimse tervise meeskondadega on tööle rakendatud.
- b) Opioid-asendusravi ravi on kättesaadav.
- c) Vaimse tervise teenused on laiendatud ja integreeritud vangla tingimustesse.
- d) Kõigile õigusrikkujatega töötavatele spetsialistidele korraldatakse valdkondade vahelisi koolitusi, et tõsta nende teadlikkust tervisega seotud küsimustes (eriti vaimse tervise vallas).
- e) Põhjalik vajaduste hindamine toimub koheselt peale vanglasse vastuvõtmist.

Raha ja eluaseme parimate praktikate indikaatorid

- a) Järjekindlat „väravast läbi“ toetust osutatakse KÕIGILE vangidele, kellel ei ole kindlat elukohta.
- b) Toetatakse iseseisva elu ja elukoha säilitamise oskuste arendamist.
- c) Hariduse/koolituse pakkumine on integreeritud majutusteenuste pakkumisega.
- d) Eluaseme pakkujate võimalused pakkuda tööotsimisega seotud tegevusi on kindlaks tehtud.
- e) Naiste erivajadustega on arvestatud pakkudes rohkem ja mitmekesisemaid majutusteenuseid.

Pere taasliitmise parimate praktikate indikaatorid

- a) Perekonnad on kaasatud karistuse kandmise planeerimisprotsessi.
- b) Peresid toetatakse lähedaste vangistuse ajal.
- c) Perekonnad on nõustatud ja täiesti valmis kinnipeetava peatseks vabastamiseks.
- d) Vangid on täiesti ettevalmistatud oma perede juurde naasmiseks. Eriti on tähelepanu pööratud raskustele, mis neid ähvardavad seoses muutuvat laadi suhetega perekonnas.

2. Osa: Vajaduste hindamine

Sissejuhatus

Mis tahes tõhusa teenus planeerimisel ja elluviimisel on oluline mõista klientide vajadusi. Vajaduste hindamine on seega oluline esimene samm arendada kohanemisabi teenuste arendamisel.

Vangidel on üldjuhul mitmesugused spetsiifilised ja ägedad vaimsed ja füüsilised vajadused, mis on seotud nende tausta ja vangla olemusega. Vangid kipuvad tulema ebasoodsa sotsiaalse taustaga piirkondadest, omama vähest haridust ja sotsiaalseid oskusi, olema halva tervisega ning on vähese või puuduva tööstaažiga. Vanglad ise erinevad tohutult oma iseloomu, kategooria ja rajatiste poolest ka see võib mõjutada nendes kinni peetavate arengut ja heaolu.

Käesoleva projekti raames tehtud uuringud näitavad, et vange koheldakse tihtipeale ühesuguse grupina. Reaalsus on aga see, et iga vang on unikaalne individ oma iseloomuliku tausta, elukogemuse ja sellest tulenevate vajadustega. Käesolev osa kirjeldab nende vajaduste hindamise meetodeid, et suunata kohanemisabi teenuseid asjakohaselt ja seab eesmärgid osutatud teenuste tõhususe hindamiseks. Kuigi eesmärk on viia läbi ühtne ja kõikehõlmav hindamise protsess, siis esmalt võib olla kasulik hinnata tervise vajadusi ja seejärel kõiki muid vajadused.

Tervisevajaduste hindamine

Kõikides Euroopa vanglates osutatakse tervishoiuteenuseid. Rahvusvahelistest nõuetest lähtuvalt peavad riigid tagama vanglate tervishoiuteenuste samaväärsed valikuvõimalused ja kvaliteedi, mis on üldsusele kättesaadav ülejäänud ühiskonnas. (Inimõiguste ja teiste rahvusvaheliste eeskirjade, Euroopa vangla tervishoidu ja arengut mõjutavate põhimõtete üksikasjad võib leida aadressilt: www.euro.who.int/vanglad. Vaata ka HMP Peterborough, 2006; Weilandt ja Greifinger, 2010). Standardsed miinimumeeskirjuvanguide kohtlemiseks siinkohal ei korrata, aga järgmine lõik põhineb nende sisul.

Iga vangi peaks olema tervishoiutöötaja näinud vastuvõtu ajal ning arst peaks vangi läbi vaatama varsti pärast vanglasse saabumist. Esimene hinnang iga vangi kohta peaks käsitlema tema koheseid tervisevajadusi, sealhulgas nakkushaigusi, ohtusid endale või teistele, igasugust kliinilist ravi, mida ta saab, ning tema üldist vaimset seisundit. Sellele peaks järgnema üksikasjalikum hinnang tema tervislikule seisundile, tema haigusloole, vajadust eriarstlikeks uuringuteks või raviks, ning olulisemad osad peaksid jõudma hooldusplaani, kui on vaja rakendada koheselt mingeid meetmeid. Kuigi tervishoiu meeskond teostab nende andmete hindamise iseseisvalt, võib osutada vajalikuks kaasata edasiseks hindamiseks mitmeid teisi spetsialiste nagu hambaarst, psühholoog, optometrist ja apteeker.

Muud vajadused

Kuigi terviseseisundi hindamine toimub paljudes vanglates, siis teiste vajaduste hindamine vajab edasiarendamist, kuna vangid on sageli pärit tõrjutud kogukonnagrupidest, on kodutud, vaesed, töötud ja sageli esineb neil vaimse tervise, narkootikumide ja alkoholiga seotud probleeme. Paljud vangid on elanud kaootiliselt ning kokkupuude tervise- või sotsiaalteenustega on vähene. Enamikul neist on rohkem kui üks tõsine ja lahendamata meditsiiniline probleem. Vajaduste põhjalik hindamine vajab mitmete vanglas kui ka väljaspool vanglat töötavate spetsialistide ühiseid jõupingutusi. Paljudes vanglates

hinnatakse nii vangide hariduslikke vajadusi kui ka õpiraskusi, kui neid on. Vanglatöötajatel tekib aja jooksul ettekujutus vangide sotsiaalsetest oskustest ja võimetest tulla toime igapäevaste vanglaelu probleemidega.

Vajaduste põhjaliku hindamise liitmine kohanemisabiga võtab aega. Seeega, võib osutada vajalikuks tõhusa juhtumi-konverentsi lähenemisviisi rakendamine. See on töömeetod, kus vangidega igapäevaselt või erialaselt kokku puutuvad töötajad saavad üksteisele jagada teadmisi ja otsustada, millist ravi tuleb osutada. Käesolev peatükk keskendub vajaduste hindamisele üksikisiku tasandil. Vangla rahva tervise vajaduste hindamise kohta vaata *Marshall jt.* (2000).

Riskide hindamine

Väga vajalik on seega hinnata, kas vangidel on oht uute kuritegude toimepanekuks ja kas nad kujutavad endast ohtu avalikkusele. Seda nimetatakse „riskide hindamiseks“ ja selle jaoks on loodud mitmeid abivahendeid.

Hea tava Näide 2.1 kirjeldab vormi OASys, mis on levinud Suurbritannias täiskasvanud kinnipeetavate hindamiseks .

Hea praktika näide 2.1: OASys, Suurbritannia

OASys (Offender Assessment System ehk Kurjategijate Hindamise Süsteem) on rida elektroonilisi küsimustikke, mis on jaotatud kahteteistkümneks valdkonnaks ja uurivad tegureid, mis võivad ennustada tõenäosust kurjategijate uuesti süüdimõistmiseks ja võimaldavad hinnata ohtu, mida nad kujutavad avalikkusele. Need tegurid on:

õigusrikkumiste ajalugu, praeguse kuriteo, sotsiaalsed ja majanduslikud tegurid:

- x juurdepääs elukohale, haridusele, koolitusele ja töövõimelisus;
- x finantsjuhtimine ja sissetulek;
- x elustiil ja kaaslased;
- x suhted, narkootikumide ja/või alkoholi kuritarvitamine.

isikuomadused:

- x mõtlemine ja käitumine;
- x suhtumine õigusrikkumistesse ja järelevalvesse;
- x emotsionaalsed tegurid nagu ärevus või depressioon.

OASys dokumendid hindavad pallides nii kurjategija uue võimaliku õiguserikkumise toimepanemise tõenäosust kui ka tegureid, mis on kaasa aidanud nende kriminaalsele käitumisele. Need võivad olla näiteks tööpuudus või kodutus, aga ka narkootikumide või alkoholi kuritarvitamise probleemid. Üldiselt, mida kõrgem on OASys hinnangu üldskoor, seda kõrgem on inimese risk saada uuesti süüdimõistetud ja/või avalikkuse suhtes kahjuliku käitumise oht.

OASys hindamine viikase üldjuhul läbi etappide kaupa nii, et kohtuotsuse eelselt koostatakse esimene aruanne ning edasi tehakse perioodilisi lisahindamisi kogu karistuse kandmise aja jooksul (kas vahi all või kogukonnas) kuni selle lõpuni, kui kurjategija võib vabaneda. OASys hindamise eesmärk on võimaldada nõuetekohaselt koolitatud ja kvalifitseeritud isikul, sageli kriminaalhooldusametnikul:

- x hinnata, kui tõenäoliselt paneb süüalune toime uue kuriteo;
- x identifitseerida ja klassifitseerida rikkuva käitumisega seotud vajadused, sealhulgas peamised isiksuse omadused ja kognitiivsed käitumisprobleemid;
- x hinnata tõsise kahjustamise ohtu ning ohtu inimesele endale ja muid riske, näiteks üldsusele laiemalt;
- x abistada kahjustamise ohtude vähendamisel;

OASys küsimustikega on seotud ka mõned probleemid. Üks probleem on see, et OASys küsimustikke kasutavad inimesed ei pruugi tõlgendada saadud teavet samal viisil, st teavet on võimalik tõlgendada ja hinnata subjektiivselt. Täiendav probleem on see, et riskide hindamine ei ole täppisteadus ning see võib põhjustada erinevaid lähenemisviise (Insidetime, 2009).

Lisaks on uuringud näidanud, et tähelepanu tuleks pöörata sellele, kas õigusrikkujate on realistlik arusaam oma uute kuritegude toimepanemise tõenäosusest ja kas nad suudavad seostada oma kriminogeenseid probleeme õigusrikkumistega (Moore, 2009).

Tuleb märkida, et eespool käsitletud uuringud viitasid, et OASys on pigem enesehindamise küsimustik kui spetsialisti intervjuu. Kuid see ei tähenda, et OASys pole täiuslik võimaliku riski mõõdik, vaid et seda peab kasutama mõningase ettevaatusega.

Hea tava näide 2.2 kirjeldab *Asset*-küsimustikku, mis on levinud Suurbritannias noorte kinnipeetavate hindamiseks.

Hea praktika näide 2.2: *Asset*, Suurbritannia: Noore õiguserikkuja hindamisprofiil

Suurbritannias on välja mõeldud OASys-ile sarnane ankeet noorte õiguserikkujate hindamiseks. *Asset* on struktureeritud hindamise vahend, mida kasutavad Alaealiste Kurjategijate Meeskonnad Inglismaal ja Walesis kõigi noorte õiguserikkujate hindamiseks, kes puutuvad kokku kriminaalõiguse süsteemiga.

Selle eesmärk on uurida noore õiguserikkumist või õiguserikkumisti ja tuvastada sellise käitumise võimalike põhjustena paljud erinevad tegurid ja asjaolud, mis ulatuvad hariduse puudumisest vaimse tervise probleemideni.

*Asset*i alusel kogutud teavet saab kasutada juba kohtulahendi jaoks asjakohaste sekkumisprogrammide koostamiseks. Lisaks tuuakse välja noore inimese erilised vajadused või raskused nii, et nendega on samuti võimalik tegeleda. *Asset* aitab mõõta vajaduste ja uue kuriteo toimepanemise riskide muutumist ajas (**Youth Justice Board, 2011**).

Kinnipeetava kaasamine

Kohanemisabi projekti raames läbiviidud uuring näitab, et vangide arusaamad leiavad harva kasutamist nende kohanemisabi programmi arendamisel. Uuring näitab ka, et vangid on tihti teadlikud oma konkreetsetest vajadustest.

Kohanemisabi programmi põhieesmärgid on tekitada usaldust, motiveerida osalemist ja isegi soodustada partnerlustunde tekkimist vangide ja nende abistajate vahel. Seetõttu on oluline, et iga programmi kaasatud vangiga luuakse ja säilitatakse hea infovahetus.

See võtab aega, kuna eriti usaldus on vaja alles võita. See omakorda sõltub vangide tunnetest, et nende isiklikud vajadused on peamiseks liikumapanevaks jõuks plaanide tegemisel.

Heaks alguseks võib olla lasta vangidel läbi viia enesehindamine. Kui teil ei ole enesehindamisvahendit olemas, siis tabelis 1 toodud küsimused võivad olla aluseks teile sobivale küsimustikule.

Tabel 1: Enesehindamise küsimustik

Kas sa vajad vormi täitmisel abi?		☐ Ei	☐ Jah
-----------------------------------	--	-----------------------------	------------------------------

Kas sul on mõni neist probleemidest? (Palun märgista kast)		Ei	Jah	Kas see probleem on seotud sinu õigusrikkumisega?
1	Hea elamiskoha leidmine	☐	☐	☐
2	Teiste inimeste tunnete mõistmine	☐	☐	☐
3	Oma plaanidest kinni pidamine	☐	☐	☐
4	Võimukandjatega asjaajamine	☐	☐	☐
5	Hasartmängude mängimine	☐	☐	☐
6	Seotus halva seltskonnaga	☐	☐	☐
7	Igavustunne	☐	☐	☐
8	Üksindustunne	☐	☐	☐
9	Käimine kohtades, mis tekitavad mulle probleeme	☐	☐	☐
10	Uimastite tarbimine	☐	☐	☐
11	Alkoholi liigtarbimine	☐	☐	☐
12	Tujukaotus	☐	☐	☐
13	Asjade tegemine hetketuju ajal	☐	☐	☐
14	Samade vigade kordamine	☐	☐	☐
15	Pahane olemine muudab mind vägivaldseks	☐	☐	☐
16	Lugemine, kirjutamine, õigekiri ja numbrid	☐	☐	☐
17	Elukutse omandamine	☐	☐	☐
18	Töökoha saamine	☐	☐	☐
19	Töökoha hoidmine	☐	☐	☐
20	Rahaga ümberkäimine, võlgadega tegelemine	☐	☐	☐
21	Läbisaamine mehe/naise/partneriga	☐	☐	☐
22	Oma laste eest hoolitsemine	☐	☐	☐
23	Asjade pärast muretsemine	☐	☐	☐
24	Heade otsuste tegemine	☐	☐	☐
25	Masendustunne	☐	☐	☐
26	Rõhutud olek	☐	☐	☐
27	Partneri puudumine	☐	☐	☐
28	Kas sa pead tõenäoliseks, et rikud tulevikus korda?			
☐ Kindlasti mitte ☐ Ebatõenäoline ☐ Küllaltki tõenäoline ☐ Väga tõenäoline				
Miks sa nii arvad?				

ALLIKAS: OASys enesehindamise küsimustik, Debidin (2009, lk 274).

Vajaduste hindamine isiklike plaanide jaoks

Otsustavas etapis peab saavutama selle, et üksikisiku vajadustest lähtuvalt luuakse tingimused nende vajaduste rahuldamiseks. Kõigepealt tuleb teha mõned olulised esialgsed otsustused ning nende hulka kuuluvad järgmised otsused:

- x Vangla juhtkond peab nõustuma, et vangla eesmärkide ja omaduste hulka kuuluvad hindamised ja kohanemisabi plaanid on kasulikud ja olulised vangla töö korraldamisel.
- x Võtmeisikud on nõus tegema koostööd ja vahetama teavet. Hindamisse peab kaasama vähemalt ühe tervisespetsialisti, vangiga igapäevaselt tegeleva ja hindamise rolli tähtsust tunnetava vanglatöötaja ning informeeritud ja koostööd tegeva kinnipeetava, kes on kasvõi minimaalselt motiveeritud abi vastu võtma.
- x Toimima peab infoedastusviis inimestega väljaspool vanglat, kes võiks edastada vangi perekonna suhtumist. Selliseks kontaktisikuks võib olla näiteks kohalik sotsiaalasutuse töötaja, kes on valmis suhtlema kolleegidega mujal riigis.
- x Peab olema juhtorganite nõusolek, et need inimesed peaksid osalema hindamisprotsessis.

Kuigi selle saavutamine võib tunduda lihtne ja kerge, siis tegelikkuses võib see olla üsna keeruline.

Erivajadustega kinnipeetavad

Mõned kurjategijate rühmad on eriti haavatavad ja neil on erilised vajadused. Individuaalsed abiplaanid peavad neid vajadusi rahuldama.

Naised

Naisvangidel on nende meessoost saatusekaaslastest tavaliselt suuremad ja keerulisemad vajadused ja need vajavad erilist tähelepanu. Näiteks naisvangidel peavad sageli pere eest hoolitsema, kuna nad on oma laste või vanemate ainsateks eestkostjateks. Paljudel naisvangidel on olnud vangla-eelsest elust traumeerivaid kogemusi, mis võivad oluliselt mõjutada nende meelekindlust ja vastupidavust. Kui need vajadused ei ole selgeks tehtud ning jäävad rahuldamata või neid käsitletakse hoolimatult, siis vangistus võib märkimisväärselt ja pidevalt lisada probleeme, mis kahjustab naiste võimet saada abi kohanemisabi teenustest. Teine naisvangide probleem on see, et nad on väike vähemus vanglasüsteemis, mis suunatud enamuse ehk meesvangidega toime tulemiseks. Nende raskusi on hästi kirjeldanud Van den Bergh jt (2011). Hiljuti välja töötatud meespead naiste terviseprobleemide käsitlemiseks vanglates annab üksikasjaliku ülevaate, kuidas saab nende erivajadusi hinnata ja abi osutada. (Vaata www.euro.who.int/prisons)

Eakad vangid

Üha kasvavas tempos suureneb vanglates eakate vangide arv. See on kõige kiiremini kasvav rühm vanglasüsteemis. Suurbritannias täheldati ajavahemikul 1990-2004 üle 60-aastaste vangide arvu kasvu 216% võrra. Suurbritannias oli 2009. aastal 8% vangidest üle 60 aasta vanused (Ministry of Justice, 2010, lk 160).

Vanuse kasvuga kaasneb hulk uusi küsimusi, mis vajavad käsitlemist käsitlemist vanglaametnike poolt. Erilisteks probleemideks on füüsilised ja kognitiivsed häired, mis mõjutavad eakate vangide reaktsioone vanglaelule. Näiteks üldised nõuded nagu voodisse sisse või voodist välja ronimine, alarmi korral põrandale heitmine, seismine

loendusel ja söögi ajal söögisaali minek võivad tekitada füüsilisi probleeme eakatele vangidele. Meele-elundite talitlushäired võivad raskendada vanglapersonali häälkäskluste täitmist (Williams, 2011).

Eakatel vangidel on iselaadseid, murettekitavaid ja sageli rahuldamatuid psühhosotsiaalseid vajadusi. Süvenevad probleemid nagu dementsus võivad mõjutada eakate vangide võimet ära tunda või mäletada konkreetset töötajat või oma kongi (vt Näide 2.1).

Näide 2.1

"Ta unustab võtta oma ravimeid ja eksib tagasiteel oma kongi. Ta ei mäleta personali nimesid või nägusid ning unustab, et ta on vanglas. Ta satub kaklustesse, sest siseneb valedesse kongidesse. Tal ei ole ohutu ja ta vajab rohkem hoolt." (Vanglaametnik) (Viidatud Williams, 2011)

Eakad vangid on sageli madalama retsidiivsuse riskiga vabastamise järgselt ja nad on eriti haavatavad sotsiaalsete probleemide kaudu nagu halb töövõime ja kodutus. Nad pöörduvad sageli kehva tervisega tagasi ohtlikku naabruskonda ning vabanemisel pärast pikka vangistust satuvad nad sageli hooldusasutustesse (Williams, 2011).

Välisriikide kodanikud

Enamikus Euroopa vanglasüsteemidest on suur osa vangidest mittekodanikud, kes kannavad sageli karistust uimastitega seotud kuritegude eest.

Neil on ilmsed keelebarjäärid, mida ei ole lihtne ületada ka vanglatöötajatel, kuid samas on ka väga erinevad kultuurilised tõekspidamised, millest paljud vanglatöötajad ei pruugi olla isegi teadlikud. Seega, on võimalik, et mittekodanikud tunnetavad vanglates vähest püüdu mõista ka nende vajadusi. Kuna migratsioon on nüüd tunnistatud rahvaterviseprobleemiks kogu Euroopas, siis on vajalik edasine töö, et hinnata mittekodanike vajadusi ja leida viise, kuidas neid kohanemisabiga kõige paremini aidata. Vabastamisotsust võib olla keeruline langetada, kui kinnipeetav on ebaseaduslik sissereändaja. Konkreetseid küsimusi seoses mittekodanikega peaksid kirjeldama kohanemisabi õppekavad, mis on kirjeldatud selle käsiraamatu 5. osas.

Osavõtlik lähenemine

Lähenemisviisil, mis on suunatud vangide eri gruppidele, on ka potentsiaalseid miinuseid. Keskendumine konkreetsetele rühmadele võib teistel tekitada tundeid, et nende vajadusi eiratakse (vt Näide 2.2).

Näide 2.2

"[Üks] osaleja... märgib, et narkomaania ravi on vanglas tavaliselt kõige enam keskendunud opiaatide kasutajatele ja mitte vajadusi kräki-kokaiini tarbijate vajadustele." (Partneri Uuringuraport, Suurbritannia)

Vaimse tervise probleemidega kinnipeetavad

Enamik raskete vaimuhaigustega vangidest viiakse üle psühhiaatrilise ravi keskustesse. Mõned kergema, kuid siiski keerulise vaimse tervise häirega isikud, kes vajavad vilunud hindamist, ravi ja hooldust, jäävad vanglatesse. Mõnes vanglasüsteemis on olemas spetsiaalsed vaimse tervise meeskonnad, kes pakuvad kohapealseid teenuseid, et aidata selliseid vange. Need meeskonnad võivad teostada nii vajaduste hindamist kui ka osaleda kohanemisabi planeerimisel. See on koht, kus kooskõlastatud lähenemine kogukonnateenustega mutaab oluliseks. Vaimse tervise teema kriminaalõiguse süsteemis peab muutuma osaks kogu vanglapersonali koolitusest.

Kinnipeetavad, kellel on rohkem kui üks probleem

See on kahetsusväärne asjaolu, et paljudel vangidel on nn kaasnevaid haigusi. Nimelt võib rohkem kui üks haiguse seisund või haigestumine muuta keerulisemaks kogu nende abistamise ja seega muutub nende vajaduste hindamine veelgi olulisemaks. Mõnede haiguste käsitlemine on saanud vanglate tervisemeeskondade kohustuseks, sh tõsised infektsioonid, nagu HIV, ja uimastite kuritarvitamine ning sõltuvushäired. Nagu kohanemisabi

vajadustega üldiselt, peaksid kõik vangla töötajad olema teadlikud sellest, mida ja miks teevad tervisemeeskond, kuna hooldus ja vabastamise ettevalmistamine peab olema kogu vangla ühine tegevus. See tõstatab konfidentsiaalsuse küsimused ja seda tuleb ka meeles pidada (vt 1. osa).

Lühiajaliselt vangistatud

Hiljutised uuringud Suurbritannias (Bradley, 2009; Brooker et al., 2009) näitavad, et toetavate teenuste osutamine lühiajaliselt vangistatutele (karistuse pikkus on lühem kui kaksteist kuud) on oluliselt keerulisem kui pikaajalistele vangidele. Eelkõige on uuringud näidanud, et hindamisele ei ole järgnenud teenuseid ja et vahel on puudunud ligipääs süsteemsetele toetusmehhanismidele. Suur osa sellest võib olla tingitud kiirustavast vajaduste hindamisest, mis põhineb rohkem linnukeste märkimisel, kui tegelemisel reaalse vajadustega. (vaata Näide 2.3).

Näide 2.3

"Vangid ei soovi sageli viidata vanglate kitsaskohtadele, [kui] hindamist teostavad vanglatöötajad ilmutavad tormakust ja hoolimatust ning vangid on mures ka sellepärast, et niimoodi võivad nad sattuda kiusamise alla." (Anderson ja Cairns, 2011 lk 6)

Lühiajalised vangid on tihti eriti kaootilise elustiiliga ning neil on probleeme narkootikumide ja alkoholi kasutamise ning esinevad tõsised vaimse tervise hädad.

Paljudes hiljuti hinnatud süsteemides on leitud probleeme lühiajaliste vangide vajaduste hindamisega. Vaimse tervise element on kriitika kohaselt näiteks liiga lühike ning sageli puuduvad õpiraskuste hindamise võimalused. Skriiningprotsessid on sageli killustatud ja „tundub, et süstemaatiline vajaduste hindamise teabe edastamine samas vanglas tegutsevate asutuste vahel on piiratud või ebapiisav, eriti, kui hindamise teostaja poolt tuvastatud vajadustele vastavate teenuste osutamine ei kuulu selle asutuse kompetentsi“ (Anderson ja Cairns, 2011).

Ennekõike annavad Anderson ja Cairns nõu, et lühiajaliste vangide puhul on oluline kasutada piiratud aega kõige kasulikumalt ning probleemidega tuleb viivitamatult tegeleda säilitades olemasoleva toetuse. Vangide motivatsiooni, enesehinnangut, enesekindlust ja kaasatust tuleb tõsta ning luua neile kontakt vanglaväliste organisatsioonidega.

Üks võimalus on edendada eneseabi käsiraamatute kasutamise abil nagu kirjeldatakse Hea tava näites 2.3 alljärgnevalt:

Hea praktika näide 2.3: Eneseabi käsiraamatud

Hollandi eneseabi käsiraamat pealkirjaga *Stoppen met criminaliteit, Werkboek voor (ex) gedetineerden* (Nelissen ja Schreurs, 2011) käsitleb lühiajaliste vangide vajadusi. Käsiraamat põhineb printsiibil, et vange saab võimestada oma kuritegeliku käitumise tuvastamiseks ja muutmiseks. Juhend on vastu võetud Hollandi vanglasüsteemi moderniseerimise programmi raames kui üks kinnipeetava ja mentoriks oleva vanglatöötaja koostööna toimuva isikliku reformiprotsessi edendamise vahend.

Esimene osa raamatust pakub kinnipeetavatele juhendit kognitiivseks ümberkujundamiseks, mis lubab neil uurida, kui avatud nad muutustele on ja annab võimaluse valida muutusi. Teine osa raamatust kutsub kasutajat alustama aktiivset muutumisprotsessi ja kogema edu niipea kui võimalik.

Kolmas osa raamatust valmistab ette lahendused - keskendudes toimetulekule halvimates võimalikes

stsenaariumides ja ebaõnne keskkonnas.

Käsiraamat on suunatud kõikidele kinnipeetavatele, eriti neile, kes viibivad lühiajalises vangistuses. Vang saab lugeda raamatut iseseisvalt või koos vanglatöötaja, kriminaalhooldusametniku, treenerite, juhtumikorraldajate ja vabatahtlik

Kümme olulist sammu vajaduste hindamises

Järgmised põhisammud koondavad paljud eelpool käsitletud teemad kokku.

1. Koos vangidega tuleb välja selgitada, mida nad tajuvad kohanemisabi vajadustena. Hindamise läbiviimise aeg sõltub sellest, kas kinnipeetavale on määratud lühiajaline või pikaajaline karistus.
2. Vastuvõtul või kinnipeetava saabumisel vanglasse annavad vastuvõtu töötajad teavet vanglast, selle reeglitest ja teenuseid, kuid peavad koheselt välja selgitama ka vangi mured ja teda häirivad asjaolud. Näiteks naised võivad olla huvitatud sellest, kuidas tema laste eest hoolitsetakse.
3. Vastuvõtu käigus tehakse koheselt tervise vajaduste hindamine: kas vangidel on ravimeid, mida nad vajavad, kas nad on ohtlikud endale või teistele?
4. Niipea, kui võimalik, peab teostama täieliku tervisevajaduste hindamise täites kehtestatud arstliku läbivaatuse vormi ja püüdma kätte saada info isiku haigusloost.
5. Niipea, kui vang on vähegi kohanenud, näiteks paari nädala pärast, peaks hindama tema hariduslikke vajadusi, märkima üles olemasolevad tööoskused ning hakkama looma perekondlikke kontakte.
6. Juhtumi-konverents tuleb korraldada niipea, kui kõik eespool nimetatud hindamiste tulemused on kättesaadavad ning saab alustada tegevuskava koostamisega.
7. Tuleb rajada süsteem korrapäraste programmi edusammude kontrollimiseks.
8. Paari kuu pärast tuleb korraldada täiendav juhtumi-konverents.
9. Koostama peab kohanemisabi teenuste loetelu, mis hõlmaks kogukondlikke teenuseid ja MTÜsid.
10. Umbes kuus kuud enne eeldatavat vabanemist peab korraldama spetsiaalse juhtumi-konverents koos sotsiaalteenuste, kogukonna tervishoiu, eluaseme ja asjaomaste MTÜde esindajatega, et alustada vabanemise ettevalmistamisprogrammi.

Loe lisaks

Cavanagh, S. and Chadwick, K. (2005). *Health Development Agency: Health needs assessment*. Online: http://www.nice.org.uk/media/150/35/Health_Needs_Assessment_A_Practical_Guide.pdf [Vaadatud 12/10/2011].

Revolving Doors Agency (2011). *Revolving Door Prisoners—What Works?* Online: <http://www.revolving-doors.org.uk/documents/revolving-door-prisoners-what-works/> [Vaadatud 12/10/11].

Stevens, A. and Raftery, J. (Eds.) (1994). *Healthcare Needs Assessment: The epidemiologically based needs assessment reviews*. Oxford: Radcliffe Medical Press.

Tombs, J. (2004). 'Throughcare: A Process of Change'. *Criminal Justice Social Work Briefing Paper 7*. Online: http://www.cjsw.ac.uk/cjsw/files/Briefing%20Paper%207_final.pdf [Vaadatud 12/10/11]

Järgmised sammud

Eespool nimetatud osad ja näited illustreerivad erinevaid võimalusi tõhus vajaduste hindamise protsessi loomiseks. Partnerite uuringud on näidanud, et eri riikides on kohanemisabi protsessid erinevates arenguetappides ja ülalräägitust tulenevalt peaks igas riigis kindlaks tegema, millised elemendid nõuavad paremat rakendamist või suuremat rõhuasetust.

Meelespea: Vajaduste hindamise tõhususe indikaatorid

Tõhus vajaduste hindamine on võimalik, kui järgmised kvaliteedikriteeriumid on täidetud.

- a) Vangla juhtkond saab aru, et kohanemisabi plaanid on kasulikud ja olulised.
- b) Võtmeisikud on nõus tegema koostööd ja vahetama teavet.
- c) Selge hindamise programmi on paigas.
- d) Hindamise programm uurib hariduslikke vajadusi, toimetuleku strateegiaid ja sotsiaalseid oskusi, aga ka tervisevajadusi.
- e) Juhtumi-konverentsi lähenemine on rakendatud ning hõlmab personali, kellele on see töökohustus ja/või kes omavad erialast kontakti vangidega.
- f) Riskihindamise vahendeid kasutatakse ohu hindamiseks uute kuritegude toimepanemise suhtes ja võimaliku ohu hindamiseks avalikkusele. (6)
- g) Vangid on kaasatud oma kohanemisabi planeerimisse.
- h) Loodud on selged sidepidamisviisid vangide perekondadega väljaspool vanglat.
- l) Kohanemisabi teenuste ja MTÜde loetelud on kogukonna jaoks ettevalmistatud.

3. Osa: Kohanemisabi võrgustik: koostöö vanglate ja teiste asutuste vahel

Sissejuhatus

Üks võimsamaid vahendeid eduka kohanemisabi pakkumiseks on tõhus koostöö ja võrgustikutöö vanglate teenuste ja vanglaväliste organisatsioonidega, mis toetavad endiste vangide/õigusrikkujate kogukonda reintegreerimist. Nende hulka kuuluvad valitsusvälised organisatsioonid (MTÜd), valitsusasutused ja sotsiaalhoolekande organisatsioonid. Kohanemisabi projekti uuringutes (kvalitatiivsed intervjuud sidusrühmadega vanglates, MTÜdega, mis teevad koostööd vanglate ja vangidega - vaata www.throughcare.eu) rõhutati, et enamikus kaasatud riikides puudub MTÜdel süstemaatiline juurdepääs vanglatele. Paljudel juhtudel on see arusaadavalt tingitud turvalisusega seotud probleemidest. Seega, juurdepääs sõltub peamiselt heast tahtest ja vanglasüsteemi sidusrühmade algatustest. Vanglas ei tajuta sageli vangla-, ravi- ja vabanemise järgseid teenuseid ühtse teenustekogumina. Seal on seega vaja edasi arendada ja parandada koostööd ning struktureeritud võrgustikutööd vanglate süsteemide, MTÜde ja teiste kogukondlike organisatsioonidega vahel.

Võrgustikutöö vangla „sees“ ja „väljas“ asuvate teenuste vahel omab ilmset kasu, sealhulgas:

- x grupil on rohkem mõju kui üksikute organisatsioonidel;
- x õppimine teistelt interdistsiplinaarse meeskonna liikmetelt;
- x isikliku toetuse andmine ja saamine;
- x uute võimaluste leidmine;
- x teadmiste ja kogemuste jagamine;
- x foorumi olemasolu aruteludeks;
- x erinevad asutused ei tegele samaaegselt sama probleemiga ning välditakse paralleelselt samade juhtumite käsitlemist;
- x kulutõhususe suurendamine.

Koostöö ja läbipaistev juhtumikorraldus

Kohanemisabi projekti uuringud näitasid, et koostööd vanglate ja väliste (nii valitsus- kui ka valitsusväliste) organisatsioonide vahel peetakse ideaalseks võimaluseks tõhusa juhtumikorralduse korraldamisel. Juhtumeid tuleks käsitleda süstemaatiliselt ja kajastada läbipaistvalt, et oleks võimalik teha kindlaks ja vältida ebapiisavat abi ja dubleerimist. Koostöösse peaks ideaaljuhul kaasama kõik osapooled, kes tegutsevad süüdimõistetute probleemide haldamisega väljaspool vanglat, nagu prokuratuur, politsei, kohtud, kriminaalhooldusamet, vanglad, valitsusasutused ja MTÜd. Tuleb rõhutada, et vangi inimlikke õiguseid ja soove ning tema õigust konfidentsiaalsusele peab alati austama, kui alustatakse või laiendatakse abiprogramme.

Ühine tegutsemine MtÜdega

MTÜd on asutused, mis on:

- x Ametlikult või mitteametlikult koondunud tegutsema ühise eesmärgi nimel;
- x Valitsusvälised ja seega ei ole osa riigiparaadist;

- x Pigem sisemiselt kui väliselt kontrollitud;
- x Vabatahtlik nii mittekohustuslikkuse mõttes kui ka nende juhtimisse ja tegevustesse vabatahtliku kaasamise mõttes;
- x Peamiselt humanitaarsete või ühiste, aga mitte äriliste eesmärkidega (ÜRO Keskkonnaprogramm, 2003);
- x Sageli oma olemuselt uuenduslikud;
- x Paindlikud ja võimelised katsetama uusi ideid ning pakkuma uuenduslikke teenuseid.

MTÜd võivad ellu viia paralleelseid tegevusi ja nad võivad omada vastandlikke rolle. Samuti võivad nad esindada nõrgemaid ühiskonnaliikmeid, võimaldades neil saada mõjukamaks otsustusprotsessides ja ressursside eraldamises. See „kodanikuühiskonna“ funktsioon tähendab liikumist „pakkumise poolt“ lähenemiselt, mis keskendub projektide elluviimisele, rohkem "nõudluse" poolele, aidates kogukondadel väljendada oma muret ning osaleda arendusprotsessides (Clark, 1995).

MTÜd võivad mängida olulist rolli kohanemisabi osutamisel vangidele. Enamikul juhtudel tegutsevad MTÜd kitsastes ja fokuseeritud valdkondades ning see võimaldab neil jõuda üksikute vangideni neile tuntud olukordades. Need organisatsioonid tuvastavad probleeme, tõstavad küsimusi riiklikul või rahvusvahelisel tasandil, osutavad teenuseid ning propageerivad, soodustavad, algatavad ja rakendavad muutusi.

Koostöö MTÜdega vanglas esitab suuri väljakutseid, sest see ühendab kaks väga erinevat süsteemi: vangla (suletud, piiratud süsteem) ja MTÜ (mis sageli on paindliku, avatud ja mitteametliku struktuuriga).

Praegune MTÜde ja vanglate koostöö varieerub Euroopas tänu liikmesriikide õiguslikele ja kultuurilistele erinevustele. Igas riigis on seega võimalused koostööks erinevad ning selle ulatus ja laad peab lähtuma kehtivast olukorrast (Wiegand, Weilandt, MacDonald jt, 2010). MTÜd erinevad üksteisest mitmel moel, nagu näiteks oma missiooni, strateegilise planeerimise, suuruse, töövaldkondade, töötajate arvu ja töökogemuste poolest. Seega, igas vanglas või piirkonnas peaks kehtestama koostöö raamistiku, mis annab võimaluse ära kasutada MTÜde poolt pakutavaid võimalusi kohanemisabiga seotud probleemide lahendamisel.

MTÜde ja vanglate ühistöö

Levinud on kohanemisabi puudumine vangidele nende vabanemise ajal ja eriti puudutab see neid, kellel on probleeme uimastite tarvitamisega. MTÜd võivad mängida olulist rolli selle tühimik täitmisel. Koostöö vanglate ja MTÜde vahel ei toimu automaatselt, vaid see vajab pigem aega ja koolitust. Vanglatöötajad peaksid aktiivselt suhtlema välisorganisatsioonidega ja neile peab olema selge juba koostöö planeerimise järgus, mida nad nendelt organisatsioonidelt ootavad. Vanglad peaksid nõustuma lühiajaliste projektide läbiviimisega MTÜde poolt vangla struktuurides. Kuid MTÜd peavad olema teadlikud sellest, kuidas vanglad töötavad ja olema valmis kohandama oma teenused vastavalt nendele nõuetele.

Võrgustikutöö eesmärgid

Koostöö põhieesmärkideks on austada vangide endi vajadusi ja soove ning võimaldada neil küsida toetust, mida nad vajavad uuesti ühiskonda integreerumiseks. Peamised jõupingutused selle eesmärgi saavutamiseks on:

1. edendada koostööl põhinevaid sekkumisi;
2. edendada kaasavaid sekkumisi;
3. soodustada sektoritevahelist koostööd;

4. tagada, et sekkumine on õigustatud kõigi osapoolte ja laiemal avalikkuse huvidest lähtuvalt.

Oluline on efektiivsemalt suunata ressursse (kohalik, riigi, föderaal- ja era-) nende eesmärkide saavutamiseks.

Võrgustiku tegevustel, mis ühendavad eri asutusi, peavad olema selged eesmärgid ja need peavad olema formuleeritud ning heaks kiidetud kõigi osapoolte poolt. Siiski, sihid ja eesmärgid peavad olema formuleeritud ja seotud tegevuste ja kohustustega.

Lisaks tuleb määratleda ka institutsionaalne kord, haldusstruktuurid, rahalised vahendid ja tehniliste küsimuste lahendamine. Samuti tuleks meeles pidada, et vanglatöötajad vastutavad sageli neile alluvate vangide eest ning see peaks olema respektueeritud iga koostöö tegeva asutuse poolt. Sellised vastutuspiirid võivad osutada ka koostöö takistuseks ja seda ei tohiks välised organisatsioonid käsitleda kui soovimatust teha koostööd. Pigem peaksid pooled läbirääkimistel leidma koostöövormi, mis vastab kõigi asjaosaliste ootustele.

Koostöö ja võrgustikutöö valdkonnad

Võrgustikutöö on tõhus vaid siis, kui kõik osapooled lepivad kokku asjakohastes valdkondades. Need valdkonnad tuleks siduda vangidele oluliste probleemidega, näiteks:

- x kutseoskused ja töö;
- x eluase;
- x raha/võlad;
- x uimastid ja muud olulised terviseküsimused;
- x ränne, integratsioon, erisustega toimetulek;
- x perekond/lapsed;
- x hoiakud ja käitumine;
- x toimetulek vahi all olemise ja kuritegeliku karjääriga;
- x valdkondadevahelised küsimused, nagu sooline võrdõiguslikkus.

Kohanemisabi korraldamine: ühise tegutsemise alustamine

Efektiivsete töösuhete loomine ja haldamine on keeruline ülesanne, mis eeldab väärtuste jagamist, tõhusat infovahetust, partnerite spetsiifiliste rollide ja kohustuste selgust ning sobival viisil otsuste langetamist. Infovahetuse ja teabe jagamine on usaldava ja tõhusa töösuhte põhiaspektideks (vt Näide 3.1).

Seega peavad olema täidetud järgmised kriteeriumid:

- x iga organisatsioon määrab ametliku koostöö tegeva isiku;
- x koostatakse vastastikuse mõistmise memorandumid eelnõu;
- x korraldatakse regulaarselt teabevahetuse/tagasiside seminare.

Palju erinevaid võimalikke lähenemisviise on koostöö alustamiseks vanglate ja välise organisatsioonide vahel. Üks võimalus on **korraldada kohanemisabi teemal arutelu kogukonna organisatsioonide vahel**. Selle dialoogi eesmärgid võivad olla:

- x kindlaks teha ühist huvi pakkuvad valdkonnad vanglate ja välise organisatsioonide vahel;

Näide 3.1

"Ideaalne on see, kui kõik osapooled istuvad koos ja räägivad ühiselt, kuidas edasi minna. Seda me teemegi meie juhtumi-konverentsidel." (Partneri uurimisraport. Saksamaa)

- X tõsta vanglatöötajate teadlikkust vanglavälistest organisatsioonidest ja nendega koostöö tegemise võimalikest hüvedest;
- X arendada koostöö oskusi, et võimaldada vanglatel kaasata kohanemisabi protsessi vanglaväliste organisatsioonidega.

Selle arutelu jooksul tuleks kõigile osapooltele anda võimalus esitleda ennast, oma missiooni, põhiväärtusi, pädevusvaldkondi, teenuseid ja strateegiaid ning ressursse ja nende tegelikku või võimalikku panust kohanemisabi protsessi elluviimisel. Vanglad peaksid koostama infomaterjali selle kohta, kuidas teised organisatsioonid saavad aidata mis tahes kohanemisabi tegevuste läbiviimisel vanglas või antud piirkonnas ning samuti peavad nad edastama infot selle kohta, mida MTÜ-de esindajad peaksid teadma enne, kui nad vangla teenuseid osutavad, infot jagavad ja koolitusi läbi viivad.

Sellisele dialoogile peaksid järgnema erinevad tegevused. Üheks sammuks võib olla **Kohanemisabi kataloogi** koostamine, kus on loetletud kõik asjaomased piirkondlikud nõustamisteenused ja tugistruktuurid (nt teenuste kirjeldused ja kasulikud kontaktid). Tähtsal kohal on iga sellise kataloogi regulaarne ajakohastamine. Kataloogi võidakse kasutada kui teabeallikat ka vanglaametnike poolt, kes otsivad vajalikke teenuseid vabastatavatele vangidele.

Dialoog võib olla ka lähtepunktiks struktureeritumatele ja formaalsematele tööalastele suhetele vanglate ja MTÜde vahel.

Hea praktika näited

Järgmised hea praktika näited pärinevad Saksamaalt ja illustreerivad viise, kuidas ühist töötegemist on võimalik saavutada.

Esimeses näites olid MTÜd kutsutud mõtlema erinevatele viisidele, kuidas koostööd saab arendada (Hea praktika näide 3.1).

Hea praktika näide 3.1 Berliini kohanemisabi mudel

Berliini Senati Justiitsvalitsus kutsus 2009. aastal novembris algatuskoosolekule MTÜd, kes tegutsevad aktiivselt erinevate kohanemisabi algatuste juurutamisega Berliini vanglates. Foorumi eesmärk oli tugevdada kohanemisabi eesmärgil tehtavat võrgustikutööd vanglate ja vanglaväliste organisatsioonide vahel. Koosoleku peamine eesmärk oli arutada järgmisi küsimusi.

- X Millised võiksid olla vabanevaid vange toetava võrgustiku peamised omadused?
- X Kuidas saaks võrgustikutöö luua lisaväärtusi iga üksiktegitaja tegevustele?
- X Kuidas saab iga partneri panustada võrgustikutöösse?

Kõigil MTÜdel on olnud võimalus esitleda oma tegevusi ning arutada nende ootusi võrgustikutöö tulevikule. Peale selle arutasid osalejad töötubades mees- ja naissoost kinnipeetavate ning noorte õigusrikkujate jaoks spetsiifilisi võrgustikutöö eesmärgi.

See algatuskoosolek sai alguspunktiks nn Berliini kohanemisabi mudelile (Ligipääs (dateerimata) internetis: <http://www.passage-berlin.eu/cms/index.php>). Mudel põhineb neljal sambal:

- X võrgustiku haldamine;
- X suutlikkuse kasvatamine ja inimressursside arendamine;
- X kutseoskuste rõhutatud arendamine;
- X soolise võrdõiguslikkuse ja mitmekesisuse arvestamine.

Teine tegevus on näide sellest, kuidas mitmed erinevad asutused ja MTÜd teevad vangidele tõhusate kohanemisabi teenuste pakkumisel koostööd (Hea tava näide 3.2).

Hea praktika näide 3.2 Bremeni Vabastamise-eelsed Ettevalmistused (*Bremen Entlassungsvorbereitung, EVB*)

Bremeni linnas (Põhja-Saksamaal) on ellu viidud Vabastamise-eelsete Ettevalmistuste projekt (Hoppenbank EV (dateerimata), online: <http://www.hoppenbank.info/16.html>). EVB on Bremeni vangla, kohalike omavalitsuste esindajate, MTÜde (Hoppenbank, Verein Bremische Straffälligenbetreuung; mõlemad organisatsioonid töötavad endiste vangidega) ja narkomaania rehabilitatsiooni ja ravikeskus (tagasitulek) ühine ettevõtmine. EVB kooslusel on olemas koostöö kokkulepped Bremeni kriminaalhooldusteenistuse ja sotsiaal-psühhiaatrilise ravikeskusega. EVB on organisatsioonide ühendus, kelle abi saab kasutada juba vanglast vabanemise eel.

Kogu asjakohane teave ning andmed vangide kohta edastatakse EVB-le kuus kuud enne vabastamist, et hinnata, millist abi on vaja korraldada. EVB abi pakutakse nii sotsiaalsete, vaimsete ja füüsiliste probleemide lahendamiseks kui ka sotsiaalse reintegratsiooni ja tööturule naasmise võimaluste leidmiseks. See hõlmab ka narkosõltlastest vangide abistamist ja neile sobivate nõustamis- ja raviteenuste leidmist, aga ka abi osutamist printsiiбил „ravimine karistamise asemel“.

EVB koostöö konkreetne eesmärk on toetada kinnipeetavaid vabanemisele eelnevate kuude jooksul ning vabastamise hetkel ja selle järel. Kokkuvõttes määratakse EVB poolt kinnipeetavale juhtumikorraldaja, kes vastutab nende toetamise eest sel eluperioodil. Selleks, et jätkata selle teenuse osutamist ning olla paremini informeeritud ja kaasatud, kolis EVB koordinaator oma kontori Bremeni vanglasse.

Peale selle loodi EVB poolt Bremeni vangla avatud ja ligipääsetavas osas nn „kompetentsikeskus“. Kompetentsikeskus vastutab vangide ja eks-vangide eest, rakendades nende heaks kombineeritud koolitust ja tööle saamist soodustavaid meetmeid, võlanõustamist, uimastite alast nõustamist ja muid teenuseid.

Kompetentsikeskus vastutab ka vangide ja eks-vangide abistamise eest nende naasmisel tööturule. Keskus aitab ka endistel vangidel leida sobivaid töökohti pärast vangistuse lõppu, loob kontakte saatusekaaslaste rühmadega, mis aitavad endisi vange just vahetult pärast vabanemist ning aitab vange ja eks-vange konkureerimisel võimalikele töökohtadele. Osana EVB kontseptsioonist jätkub abi pärast seda, kui endine vang on olnud edukas töö leidmisel. Kuigi inimesed on endiselt vahi all, luuakse neile kompetentsikeskuse poolt kutseoskuste ja ametiprofiil ning kontrollitakse, milliseid dokumente (näiteks taotluse failid) on töökohale kandideerimiseks vajalikud.

EVB-le sarnased kontseptsioonid on levinud ka teistes Saksamaa piirkondades. Baden-Württembergis tegutseb näiteks MTÜ „Võimaluste Projekt“ (vt veebilehelt: <http://www.projekt-chance.de/?willkommen,34>), mis toetab noori vange vabanemise eel, selle ajal ja ka pärast nende vabastamist. Iga alaealise kinnipeetu kõrval on kas täis-tööajaga töötaja või projektis osalevad vabatahtlikud, kes loovad kontakte asjaomaste teenusepakkujatega.

Loe lisaks

Global Development Research Centre (2011). *The NGO Café: The WWW virtual library on Non-Governmental Organisations*. Online: <http://www.gdrc.org/ngo/index.html>, [Vaadatud 17/10/2011].

World Bank (1995). *Working with NGOs A Practical Guide to Operational Collaboration between the World Bank and Non-Governmental Organziations*. Operations Policy Department, World Bank. Online: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1995/03/01/000009265_3961219103437/Rendered/PDF/multi_page.pdf [Vaadatud 17/10/2011].

Järgmised sammud

Eespool nimetatud osad ja näited illustreerivad erinevaid võimalusi tõhusa koostöö ja partnerlussuhete loomiseks. Partnerite uuringud on näidanud, et eri riikides on kohanemisabi protsessid erinevates arenguetappides ja ülalräägitust tulenevalt peaks igas riigis kindlaks tegema, millised elemendid nõuavad paremat rakendamist või suuremat rõhuasetust.

Järgmine meelespea aitab määrata, millised elemendid teie kohanemisabi süsteemis vajavad tähelepanu efektiivse koostöö ja ühise tegutsemise rakendamiseks.

Meelespea: tõhusa ühistegevuse ettevalmistus

Tõhus kohanemisabi võrgustik on võimalik, kui järgmised kvaliteedinõuded on täidetud.

- a) Ühised eesmärgid on partnerite vahel määratletud ja kokku lepitud.
- b) Koordineeriva üksuse koosseis on kõigi osalejate poolt heakskiidetud.
- c) Kõigi osapoolte rollid, kohustused ja ülesanded on selgelt määratletud.
- d) Kvaliteedistandardid on määratletud.
- a) Läbipaistvus, usaldus ja suhtlemine on juhtivateks põhimõteteks.
- b) Individuaalne juhtumikorraldus on paika pandud (nt interdistsiplinaarsed juhtumi-konverentsid).
- c) Kehtestatud on selged meetmed kommunikatsiooniks, teabe ja andmete jagamiseks ning andmete kaitse tagamiseks.
- d) Rahastamise struktuur on selge ja jätkusuutlik.
- e) Kõik teenused on individuaalsed ja kohaliku või piirkondliku suunitlusega.
- f) Pidev hindamine on võrgustikutöö lahutamatu osa (vt. peatükk 7).

4. Osa: Informatsiooni edastamine kinnipeetavatele

Sissejuhatus

Tõhusate kohanemisabi teenuste osutamine sõltub vangide kokkuviimisest vastavate organisatsioonidega. See omakorda sõltub vangide tõhusast teavitamisest igal kriminaalõiguse süsteemi ja sellele järgnevatel etappidel (vt Näide 4.1).

Kinnipeetavatele esitatava teabe tähtsust on nüüd tunnustatud ka rahvusvahelisel tasandil: UNODC kommenteeris hiljuti, et "kohanemisabi paketi toetamiseks peaksid vangid saama hõlpsalt ligi vabanemisjärgselt vajalike kogukonnateenuste infole" (UNODC, 2008, p. 59).

Selles peatükis vaadeldakse erinevaid vangidele info edastamise aspekte:

1. mis liiki infot tuleb esitada;
2. kuidas teave on esitatud;
3. kes seda esitab.

Käsiraamatu üheks alusprintsipi on „kaasava lähenemise“ kohustus ja sellest tulenevalt käsitleb antud peatükk vajadust anda sidusrühmadele regulaarselt tagasisidet ja arutleb vangide endi rolli üle teabe edastamisel. Paljudel juhtudel on vanglates juba infobrošüürid olemas ja rõhku peaks seega panema olemasolevate materjalide juurde tegemisele ja kättesaadavuse laiendamisele.

Mis laadi informatsiooni tuleb edastada?

Vange tuleks varustada mitmesuguse teabega, et aidata neil leida õige toetus oma vajadustele (vt Näide 4.2). Selle info võib suurel määral liigitada samaaegselt „üldise“ ja „spetsiifilise“ alla. Üldine teave sisaldab:

- x organisatsioonide tegevussuundi ja eesmärgi ning nende poolt pakutavaid teenuseid;
- x materjali, mis aitab vangidele selgitada, kust kohast nad võivad abi saada;
- x miks nad peavad seda tegema;
- x kuidas sinna saada.

Näide 4.1

„Mõned vangid väljendasid suurt pettumust, kui neid suunati ühelt teenuselt teisele ja esitasid näiteid teenuseosutajate vahelistest vaidlustest selle üle, kelle probleem ikkagi vang oli. Vangid kaebasid ka korduvate hindamiste ja pidevalt samade küsimuste esitamise üle ehk kogutud infot ei jagatud ega loetud.“ (Vaimse tervise keskus, fookusgrupid. Suurbritannia uuringuraport).

Näide 4.2

"Vangid sooviks saada rohkem teabematerjale selle kohta, kust saada abi pärast vabanemist: „Piisaks isegi asutuste nimekirjast koos aadressidega, et sa teaksid, kuhu pöörduda. Teistes vanglates, kus ma olen olnud, oli see olemas.“" (Naiste fookusgrupp, Vangla 1. Saksamaa uurimisraport)

Spetsiifiline teave võib hõlmata:

- x spetsialistide nimekirju;
- x kasulikke telefoninumbreid;
- x teenuseid, mida igaüks neist osutab;
- x kuidas igaüks neist saab klienti aidata;
- x kuidas kliendid infole ligi pääsevad;
- x mistahes kulude infot.

On oluline, et seda teavet pidevalt ajakohastatakse: kõik telefoninumbriid, aadressid ja veebilingid peavad olema „elus“.

Informatsiooni formaat: kuidas me edastame infot kinnipeetavaile?

Viis, kuidas me teavet edastame, mõjutab tema kasutamiseefektiivsust. Teave peab olema:

- x arusaadav erinevate võimetega kinnipeetavatele;
- x kirjutatud arusaadavas keeles, mis vastab kõikide klientide vajadustele;
- x keskendunud klientide jaoks avatud võimalustele nii vanglas (sh vanglaväliste organisatsioonide teenused) kui ka pärast vabanemist.

Teabe edastamiseks on mitmeid viise.

Kirjalikud voldikud või brošüürid

Lihtsaim ja kergeim viis, kuidas teavitada vange teenustest, on kirjalikud infolehed või väikesed voldikud, mida saab vanglas jaotada. Selline materjal sisaldab kogu asjakohast teavet (vt Näide 4.3).

Näide 4.3

"Vangide soovi kohaselt peaks infobrošüür olema neile kättesaadav enne vabanemist. Brošüüris peaks sisalduma lihtne ja arusaadav teave erinevate teemade kohta, mis neid tõenäoliselt puudutavad. Need võivad hõlmata selliseid küsimusi nagu sotsiaaltoetused ja kuidas neid saada; kuidas leida eluaset; nõustamiskeskuste asukohad ja sobivus; supiköökide asukohad. Brošüüris võiksid olla ka vastused korduma kippuvatele küsimustele seoses vabastamise ja infoga, mille kohta tihti unustatakse küsida. Kindlasti peaks see hõlmama ka kasulikke telefoninumbreid ja aadresse." (Eesti uuringuraport)

Siiski on oluline, et infolehed oleksid lühikesed, selged ja kättesaadavad vangide emakeeles. Need peaksid võimaldama vangidel lihtsalt ja kiiresti leida seda, mida nad vajavad.

Lihtsalt loetavad infolehed

Tekstipõhine materjal võib olla problemaatiline, kui vangidel on raskusi lugemisega või nad ei suuda lugeda. Voldikud võivad seega olla tõhusamad, kui need sisaldavad graafiliselt esitatud teavet.

Üks tõhus viis teabe edastamiseks on kasutada karikatuure. Sedasi levitatakse vangidele tavaliselt tervisesõnumeid. Sellisel juhul edastatakse tervisesõnumid koomikslike stiilis infolehtede ja brošüüridena (vt Hea praktika näide 4.1).

Hea praktika näide 4.1: Vere kaudu levivate viiruste (BBV) infoleht noortele vangidele

Briti Maksatrust, Tervisekaitseamet ja Vangide Tervise osakond on koostöös valmistanud esimese riikliku BBV infolehe vanglatele. Selle eesmärk on tõsta teadlikkust vere kaudu levivate viiruste ning neisse nakatumise vältimise ja ravimise kohta. Neljaleheküljeline „musta huumori“ stiilis julgelt ja väljakutsuvate joonistustega kujundatud infoleht hõlmab infot BBV nakatumisteede, ennetuse ja kahjude vähendamise meetmete kättesaadavuse kohta vanglates. Seejuures tõstetakse esile B-hepatiidi vaksineerimise, desinfitseerivate tablettide, kondoomide, HIV, B-hepatiidi ja C-hepatiidi testimise ning ravi kättesaadavust vanglates. Infolehte testiti eelnevalt kõigi kolme asutuse poolt ja vangide hinnang oli positiivne, kuna see oli kergesti mõistetav ja palju parem kui traditsioonilised tervisevoldikud. Noor kurjategija kommenteeris seda kui „*See on täitsa kümnesse*“, samas kui kohaliku vangla kinnipeetu arvas, et „*Infoleht on hea. Sa ei taha tulla vanglasse ja lahkuda sealt eluaegse karistusega ehk HIV-, B- või C-hepatiidi nakkusega.*“ (HPA Prison Infection Prevention Team, 2007a; HPA Prison Infection Prevention Team, 2007b)

Kasuta olemasolevaid vangla infoallikaid

Olemasolevad vangla teabeallikad on kasulikud vahendid vangidele teenuste kohta teabe edastamiseks. Eelkõige võiks infot edastada vangla uudis- ja ajalehtede, teadetetahvlite ja vangla raadio kaudu.

Näost-näkkude info

Näost-näkkude kontakt on tõhus, kuid kulukam viis info edastamiseks. See võib hõlmata individuaalset nõustamist, inimeselt-inimesele lähenemisviise ja lumepalliefekti kasutamist. Võimalus saada täiendavaid nõuandeid või küsida küsimusi võib suurendada vangidele teadmiste ülekannet ja julgustada neid rohkem infot koguma konkreetsete probleemide kohta.

Uuenduslik viis teabe edastamiseks võib olla ka draama kasutamine. Selline lähenemine on osutunud tõhusaks vahendiks vangide suhtumise muutmisel ja oluliste sõnumite paremaks mõistmiseks (Badger and Clark, 2000).

Kombineeritud lähenemine

Väidetavalt parim lahendus on kasutada meetodite kombinatsiooni. Infolehtede kasutamine ainsa meetodina info edastamisel on parem, kui pakkujal ei ole mingitki juurdepääsu kinnipeetavatele.

Perioodiliselt võivad fookuseeritud teavituskampaaniad vanglates olla tõhusaks meetodiks vangide teavitamisel mitmetel teemadel ja kättesaadavatest toetustest. Tuleks tõesti kaaluda võimalusi lubada MTÜdel läbi viia infotunde oma teenustest (vt Näide 4.4).

Näide 4.4

„Ühiskondlikud organisatsioonid teevad aeg-ajalt infopäevi ja annavad välja infolehti, kuid ei külasta regulaarselt vanglaid. Ühes vanglas lubati Anonüümsetel Narkomaanidel (AN) korraldada regulaarselt eneseabi tugigruppe, kuid teises vanglas peeti seda ikka veel turvariskiks ning seetõttu lubati neil pidada ainult infopäevi.“ (Eesti, uuringuraport)

Kes edastab infot kinnipeetavaile?

Teavet peab esitama nii suur hulk inimesi kui võimalik ja seda võivad teha nii sise- kui välistöötajad ning samuti vangid ise.

Sisetöötajad

Vangla töötajad on oluliseks kanaliks informatsiooni levitamisel. Väliseksperdid (kogukonnapõhiste teenuste esindajad) oskavad tagada nii ajakohase ja usaldusväärse teabe edastamist vangidele kui ka võita nende usaldust ja tähelepanu.

Oluline on kaasata vanglatöötajad aruteludesse, et leida parimaid viise vangideni jõudmiseks. Seda seetõttu, et nii on nad haaratud tegevustesse, mis puudutavad neid endid kui ka vange (vt Näide 4.5).

Vanglatöötajate lähtepunktid on väärtuslikud, sest nad tunnevad kõige paremini oma vanglatega seotud küsimusi ja see aitab kindlaks teha meetodid, mis töötavad ja mis mitte. Vangla ekspertide fookusgrupp võib olla tõhus meetod sellise informatsiooni kogumiseks.

Näide 4.5

*"Esiteks sõltub see organisatsioonist, kust inimene saab metadooni. Nad peaksid või võiksid meile teatada, kui mõni inimene on tulemas nende juurde metadooni saamiseks. Ma leian ise info selle kohta, kus klient käib ja kus ta saab ravi. See on minu isiklik algatus. Aga ma ei saa teavet asutustest. Ja nad ei küsi ka meie kohta. Praktiliselt puudub igasugune suhtlemissüsteem. Oleme teinud ise mõned katsed algatada ümarlaudu."
(Eesti uuringuraport)*

Kui vanglatöötajad peavad infot levitama, siis nad vajavad koolitust, kuidas seda tõhusalt teha. Samuti on oluline võtta arvesse teavet edastava asutuse võimekust ja kogemust.

Välistöötajad

Mõned vangid ütlevad, et neil on mugavam saada infot välisekspertidelt mitte vangla töötajatelt. Vanglas toimuvad nõustamine ja teavitamine on parimad tingimused, et seda teevad välised asutused, kes koordineerivad kurjategijate ravi, tugimeetmete ja kontaktide korraldamist ka pärast vabanemist. Tõhususe tagamiseks vajab ka välistööjõud koolitust vangla keskkonna olemusest.

Samuti on oluline pakkuda informatsiooni „kultuurivahendajate“ abil, kui vanglas on erineva kultuurilise taustaga rühmad nagu sisserändajad, etnilised vähemused või pagulased.

Inimeselt-inimesele lähenemised: osaluslähenemine

Lisaks sellele on oluline kasutada vange endid, nende perekondi ja sõpru infokanalina nende saatusekaaslastele teabe edastamisel. Tõepoolest, inimeselt-inimesele lähenemisviis kogub üha rohkem tunnustust teadlaste ja praktikute poolt, kui väärtuslik võimalus kaasata vangid oma taastusprotsessi. Kurjategijad eelistavad tõenäoliselt oma saatusekaaslaste arvamusi, kuna nemad „suudavad mõista konteksti, milles nad tegutsevad ja saavad edastada teavet neile mõistetaval viisil.“ (Finnegan jt, 2010, lk 10).

Tagasiside

Üks olulisemaid elemente narkomaanide vajaduste rahuldamiseks mõeldud institutsioonide ja asutuste tugeva võrgustiku arendamisel on luua usalduslik õhkkond. Usaldust saab luua sagedasel, läbipaistval ja konstruktiivsel tagasisidel põhineva tugeva kultuuri baasil.

Vangide tagasisidet saab koguda erinevatel meetoditel ja neid tuleb hoolikalt valida lähtudes olukorrast. Küsimustikud on formaalsed tagasiside kogumise vahendid ja neid saab kasutada sidusrühmadest laiemal pildil saamiseks. Samas saab vähem ametlikku tagasisidet ka fookusgruppide või isegi üksikutest kommentaaridest, mis on kogutud suuliselt või kirjalikult.

Tagasiside kogumine on siiski alles esimene osa protsessist. See peab olema selgelt näha, et tagasiside on kuuldavõetud ja selle alusel tegutsetakse. Lisaks tuleb sidusrühmadele edastada tagasisidet ka neist tegevustest. Need osad protsessist jäetakse sageli tähelepanuta või unustatakse ja tõendid näitavad, et see võib tagasiside protsesside suhtes mõjuda negatiivselt.

Kontaktid ja võrgustikud

Kohanemisabi protsesside sujuvaks toimimiseks on vajalik kindlaks teha igas asutuses olevad võtmeisikud, kes vastutavad informatsiooni edastamise eest (vt Hea praktika näide 4.2).

Igas vanglas ja vanglavälises asutuses on sellise kontaktisiku olemasolu vajalik, et toimiks tõhus võrgustikutöö. Isikud, kes annavad organisatsioonide ja teenuste kohta informatsiooni, peaksid looma tihedad suhted kõikide asjaomaste institutsioonidega. Kogemus näitab, et kohanemisabi osutamisel on märkimisväärne osa isiklike töösuhete arendamisel.

Vangid peavad aktiivselt osalema kontaktide loomisel ja suhete arendamisel nende heaks töötavate organisatsioonidega. See tähendab, et vangid peavad olema teadlikud oma võtmekontaktidest (vt Näide 4.6).

Infovahetus

Kõige sellega peab kaasnema kultuuriliste erinevuste ja konteksti arvestamine. Ühe lähenemisviisi kasutamine mingis teises kontekstis võib-olla ebakohane.

Oluline on arvestada vangla asukoha, kinnipeetavate etnilise ja kultuurilise päritolu, soo, perekonnaseisu, sotsiaalse ja tervisliku seisundiga vangistuse eel ja ajal.

Neid asutusi, kes vahendavad sellist teavet kliendi ja institutsioonide vahel, nimetatakse infovahendajateks. Nad kujundavad ja suunavad infovoogu klientidele.

Nõusolek ja osalemine kohanemisabi kavandamisel

Teabe edastamine kinnipeetavatele on oluline, kuid samuti on eluliselt vajalik, et nad ei oleks teabe passiivsed vastuvõtjad. Teavet tuleb anda osaluse lähenemisviisi silmas pidades. Oleme juba rääkinud inimeselt-inimesele teavitamise väärtusest, kuid see läheb veel kaugemale.

Hea praktika näide 4.2: Saksa vangla

Vangla 1 edastab narkosõitlastest vangidele teabematerjale ja soovitatavangidel võtta ühendust uimastinõustajaga.
(Saksamaa uuringuraport)

Näide 4.6

"Samuti puudub info probleemse uimastitarbimisega endiste vangide seisukohtadest. Kinnipeetavaid, kellel on probleeme uimastitarbimisega, peetakse pigem passiivseks rühmaks kui inimesteks, kes võiksid olla aktiivselt kaasatud raviprotsessi planeerimisse."
(Bulgaaria uuringuraport)

Nõusolek

Kliendi vajaduste määratlemine, raviplaanide koostamine ja konkreetsetes programmidesse suunamine peab toimuma klientide nõusolekul. Klient peab allkirjastama kirjaliku kokkuleppe, mis hõlmab kõiki nende poolt järgitavaid meetmeid.

Kogemused näitavad, et kui nad eelnevalt saavad täpselt aru samm-sammult läbitavatest protsessidest, siis nad on rohkem valmis ja motiveeritud järgima plaane, millega nad on varem nõustunud.

Osalemine

Informatsiooni liikumine ei ole ainult ühesuunaline, vaid väga oluline on, et ka personal kuulaks tähelepanelikult vangide seisukohti ja aktsepteeriks nende tundeid ja mõtteid. Personal peaks näitama vangidele, et nende eesmärgiks on vangide ohutus ja heaolu ning töötajad peaksid vangidega jagama oma arvamusi ja tundeid.

Eduka ravi ja taastumise üks väga olulist eeldust on tahe muutuda ja nõusoleku saavutamine. Kliendid peaksid tundma, et nad on teinud ise oma valikud ja spetsialistid on valmis neid toetama ja juhendama.

Loe lisaks

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2003). *Peer to Peer: Using Peer to Peer Strategies in Drug Abuse Prevention*. New York: United Nations. Online:http://www.unodc.org/pdf/youthnet/handbook_peer_english.pdf [Vaadatud 17/11/2011].

Järgmised sammud

Eespool nimetatud osad ja näited illustreerivad erinevaid võimalusi info edastamiseks vangidele. Partnerite uuringud on näidanud, et eri riikides on kohanemisabi protsessid erinevates arenguetappides ja ülalräägitust tulenevalt peaks igas riigis kindlaks tegema, millised elemendid nõuavad paremat rakendamist või suuremat rõhuasetust.

Järgmine meelepea aitab määrata, millised info edastamise elemendid teie kohanemisabi süsteemis vajavad tähelepanu.

Meelespea: info koostamine kinnipeetavaile

Eesmärgid info edastamisel kinnipeetavaile

- a) Ajakohane informatsioon probleemse uimastitarbimise olemusest ja ulatusest, selle kahjulikest tagajärgedest ja teenuste kättesaadavusest piirkonnas/regioonis on asjakohastest asutustest kokku kogutud ja korrastatud.
- b) Kogukonnapõhine fookus on suunatud probleemsele uimastitarbimisele ning tugevdatakse ja toetatakse integreeritud asutuste-ülest vastust kohalikul tasandil.
- c) Asutuste vahel on algatatud ja toimub võrgustikupõhine informatsiooni ja kogemuste jagamine ning parimate praktikate levitamine.
- d) Meie organisatsiooni tegevused on kooskõlastatud teiste asjakohaste programmide ja organisatsioonidega.

Tõhusa teavitamise põhimõtted

- a) Teenuseosutaja ja teenuse info saaja vahel on loodud usalduslik suhe.
- b) Vangidele on informatsioon kättesaadav, ajakohane ja kergesti mõistetav.
- c) Kurjategija ohjamise meeskond on teinud kindlaks peamised vangide probleemid seoses vabastamisega.
- d) Rutiinne tagasiside andmine toimub kõigi sidusrühmade vahel.
- e) Klientide individuaalsed vajadused, kultuurilised erinevused ja kontekst võetakse arvesse informatsiooni edastamisel.
- f) Informatsiooni edastamine kinnipeetavatele on mittediskrimineeriv.
- g) Informatsiooni edastamiseks kasutatakse erinevaid meetodeid.
- h) Kultuurivahendajaid kasutatakse informatsiooni edastamisel rahvusvähemuste, migrantide ja teatud kultuurilistele rühmadele.
- i) Informatsioon on sisutihe ja asjakohane.
- j) Arvestatakse vanglate konteksti ja asukohta.

5. Osa: Koolituste pakkumine vanglatöötajatele

Sissejuhatus

Kohanemisabi koolitusvõimalused on paljudes Euroopa riikides piiratud. Kriminaalõiguse spetsialistid ise väidavad, et liiga vähe on töötajaid, kes omavad kohanemisabi-alast väljaõpet (vt Näide 5.1).

Vangla töötajatele kättesaadavad koolitused on väga erinevad. Projekti meeskond selgitas välja, et mõningates nende riikides ei olnud kohanemisabi koolitused kättesaadavad. Koolitus käsitleb mitmeid probleeme, millega vangid seisvada silmitsi vanglast lahkudes ja uuesti kogukonda sisenedes. Programmid oleksid edukamad, kui töötajad teaksid kohanemisabi rakendamise võtmeküsimusi ja mõistaksid vangide abistamise tähendust vanglas ja pärast vabanemist.

Koolitus peaks olema kättesaadav kõigile töötajatele, kes töötavad vangla keskkonnas ja kes on seotud vangide kohanemisabi vajaduste rahuldamisega. Koolitused peaksid olema kättesaadavad erinevatele töötajatele, sealhulgas vanglaametnikele, vangla meditsiinipersonalile ja MTÜde töötajatele. Samuti on oluline teadvustada koolituse väärtust juhtkonnale.

Prioriteetide seadmine ja pühendumine on olulised, et kaasa aidata ühisele töökorraldusele ja spetsialistide koolitusele ning laiendada pühendunud töötajate võimalusi jätkata asjakohaste tegevuste elluviimist (Burrows jt, 2001). See võib olla kasulik, kui vanglates on pühendunud töötajad, kes vastutavad kohanemisabi koolituse, teadvustamise ja koordineerimise eest. See võib aidata tuvastada, millised koolitused on võimalikud ja vajalikud.

Oluline on meeles pidada, et riiklike kriminaalkohtusüsteemide erinevuse tulemusel varieerub kohanemisabi korraldus organisatsioonides tohtul määral. Samuti on olulised rahvuslikud erinevused selles, kuidas vanglates sõltuvusravi korraldatakse ja milline on vastava riigi uimastistrateegia. Variatsioonid võivad esineda ka erinevuste tõttu tervise ja kogukonna teenustes.

Töötajate teadlikkuse tõstmise põhielemendid

Kohanemisabi defineerimine on esimene oluline samm, et tõsta teadlikkust selle rakendamise probleemide suhtes. Kuigi üldised määratlused on olemas, siis oleks väärtuslik uurida erinevaid definitsioone, et areneks igakülgne vaade kohanemisabile. Samuti on tähtis ükskõik millise koolitusprogrammi koostamise esimese sammuna uurida erinevaid termineid, mis on kasutusel kohanemisabi alternatiivide või elementidena.

Näide 5.1

„Küsitletud spetsialistid (nii vangla töötajad kui ühiskondlike organisatsioonide esindajad) tunnistasid, et peaks olema terviklik lähenemisviis ja järjepidevus uimastiteenustel, kuid vaid vähesed neist on saanud koolitust kohanemisabi küsimustes.“ (Eesti uuringuraport)

¹ Vanglate Terviseprogramm (HIPP) uurib hetkel vangla tervishoiuga juhtimise küsimusi ning sellest tulenevad järeldused võiksid aidata rakendada õiglaseid teenuseid.

Arengusuundade ja statistika uurimine on hea viis tõsta töötajate teadlikkust kohanemisabi teemade ulatusest (vt Näide 5.2). Kasutama peab oma riigi jaoks olulisi trendide andmeid, kuid ka kogu Euroopa andmed on vajalikud oma riigi olukorra konteksti mõistmiseks.

Selle projekti jaoks kogutud tõendid näitavad, et paljud kriminaalõiguse spetsialistid ei tea kõiki vabanemise järel vangidele kohalduvaid õigusi.

Esimene oluline küsimus, mida tuleb uurida koos personaliga, on narkootikumide tarvitamise probleemi ulatus ja sügavus vanglas. Teadlikkuse tõstmise koolitus selles valdkonnas peaks käsitlema uimastite kasutamist teatud gruppides ja uimastite kasutamise mõju kuritegelikule teele naasmisele (vt Näide 5.3).

Näide 5.2

"Meil on vaja rohkem koolitust narkomaania ja selle ravi viimaste arengute mõistmiseks... Mõned kolleegid ei tea, mis on sõltuvus, mida teha jne..." (Sotsiaaltöötaja, Bulgaaria uuringu-raport)

Näide 5.3

"Kuigi enamik küsitletud spetsialiste olid kvalifitseeritud töötama oma vastavates valdkondades, siis ainult mõned neist olid saanud mingit teavet kohanemisabi ja järeleabi kohta sõltuvusteenustega seoses." (Eesti uuringuraport)

Vangla töötajate teadlikkus kohanemisabi võtmeelementidest on oluline teenuste edukaks pakkumiseks. Nendeks on:

- x individuaalsed raviplaanid, mis vastavad erinevate sihtgruppide vajadustele, nt süstivad naisnarkomaanid;
- x määratud juhtumitöötaja;
- x lihtne juurdepääs teenustele;
- x eneseabirühmad lisatoetuse pakkumiseks;
- x tasakaal toetuse ja järelevalve vahel;
- x kvaliteetsed ja hinnatud teenuseid;
- x vajadus koostööks vanglapõhiste ja kogukondlike asutuste vahel ning tõhusa juhtumikorralduse süsteemi tähtsus.

Oluline on, et koostööle suunatud partnerlus toimiks vangla ja väliste organisatsioonide personali vahel. Kuid nende suhete olemus peaks seisnema „ühistes eesmärkides ja väärtustes“.

Töötajad peavad olema teadlikud peamistest aruteludest ja probleemidest, mida antud momendil käsitletakse vanglate ja kohanemisabiga seotud uuringutes. Nendeks on:

- x karistuseelsed (eeluurimisvanglas) kinnipeetavad;
- x raskesti ligipääsetavad rühmad;
- x naised;
- x alaealised.

Koolituspaketi kujundamine: õigesti tegemine

Hea koolituspakett vajab tõhusat struktuuri ja peab põhinema kindlatel printsiipidel. Allpool käsitletakse erinevaid põhimõtteid.

Paindlik struktuur

Enamik koolitusprogramme on tavaliselt jagatud mooduliteks, milleks on sissejuhatav osa, tuumikaosad ja vajadustest sõltuvalt ka täiendavad moodulid. Seda põhistruktuuri saab tõhusalt rakendada mis tahes kriminaalõigusega seotud spetsialistide kohanemisabi koolitusel.

Õppekavad peaksid olema paindlikud, kuid lähtuma põhimoodulitest, et tagada stabiilsust. Lisamoodulite ülesehitus peab tagama võimaluse nende kasutamiseks eraldi või üksteise järel vastavalt spetsialistide vajadustele.

Kõige efektiivsemad koolituspaketid kasutavad põhisõnumite edastamiseks erinevaid esitlusmeetodeid. Enamasti kasutatakse PowerPoint esitlusi, mis võtavad kokku kõige olulisemad aspektid. Lisaks tuleb koolitajatele anda täiendavat teavet, sealhulgas muid kasulikke materjale.

Iga moodul peab olema hästi struktureeritud. Moodulid peavad algama sihtrühma täpsustamisega, mooduli läbimiseks kuluvat aega ja vajalike materjalide loetelu. Mooduli põhieesmärgid ja oodatavad tulemused tuleb selgelt välja tuua. Teadmised, oskused ja käitumised, mille õppurid peaksid omandama, peavad olema esitatud soovitud õpitulemuste loetelus. Iga moodul peab sisaldama sissejuhatust ja erinevaid tegevusi, mida saab kasutada vastavate eesmärkide saavutamiseks.

Asjakohasus

Samuti on oluline kohandada moodulid siseriiklikule kontekstile ning lisada riiklikult olulised ressursid, statistika ja muu riiklik informatsioon.

Koolituse põhimõtted

Koolituse läbiviimisel tuleb järgida mitmeid üldisi põhimõtteid. Koolitajad:

- x peavad empaatiliselt reageerima õppurite ebakindlusele ja hirmule;
- x peavad tähelepanelikult kuulama osalejate kommentaare ja seisukohti;
- x peavad olema kannatlikud ja paindlikud, võimelised kohandama koolitust erinevate teadmiste ja kogemustega õppuritele, kuid tagades samas, et kavandatud õpitulemused on täidetud;
- x peavad looma toetava ja mitte ähvardava õhkkonna, kus koolitatavad käituvad sundimatult ja julgevad esitada küsimusi;
- x peavad näitama, et nad austavad osalejate kogemusi ja kvalifikatsiooni.

Õppekeskkond

Õppekeskkond on tähtis. Koolituskursuse koha valik sõltub mitmetest teguritest, sealhulgas rahalistest vahenditest ja ligipääsetavusest. Koolituseks mõeldud ruum on sobiva suuruse, temperatuuri ja valgustusega. Istekohad on samuti olulised ja asjakohased koolituse läbiviimisel. Loengut võib pidada ridades või hobuseraua kujuliselt istuvate õppurite ees, kuid arutelusid on tavaliselt parem korraldada ringis. Mitteformaalne keskkond on tavaliselt eelistatud.

Koolitusmoodulid peavad sisaldama mitmesuguseid materjale, nt PowerPoint esitlused, koolitaja valitud taustinfo ja jaotusmaterjalid. Moodulid peaks andma valiku viiteid rahvusvahelistele kohanemisabi ressursidele. Materjal tuleks kohandada riiklikest vajadustest lähtuvalt.

Põhireeglid

Töötubade alguses tuleb kohe reeglid paika panna. Seda tehes tuleb alati arvestada osalejate tausta. Kuigi osalejaid tuleb julgustada oma arvamust ausalt väljendama, on oluline, et grupp on mitte-hukkamõistev. Osalejaid tuleks julgustada kasutama mitte halvustavaid väljendeid, näiteks kasutada väljendit „uimasti tarvitaja“ või „probleemne uimastitarbija“, aga mitte "narkomaan".

Konfidentsiaalsus

Tundliku teabe vahetamist osalejate poolt tuleb käsitleda konfidentsiaalselt. Konkreetseid näiteid süstivatest uimastitarvitajatest, uimastite süstimisest või uimastite ärajäämanähtudest ei tohi jagada kolleegide või organisatsioonidega väljaspool koolitust. Selle nõude eiramine võib põhjustada hirmu ja usaldamatust, sundida süstivaid uimastisõltlasi pagema ja kompromiteerivad kahjude vähendamise strateegiaid. Kui koolitusprogrammis osalevad esinejatena ka süstivad uimastisõltlased, siis tuleb tähelepanu tuleb pöörata sellele, kas nad vajavad eriettevalmistust või koolitust oma sõnumi edastamiseks (WHO, 2004).

Koolitusmeetodid

Koolituse läbiviimisel võib kasutada erinevaid meetodeid. Interaktiivsed meetodid omavad suuremaid eeliseid ja mõju kui passiivsemad lähenemisviisid ning osalejaid tuleb innustada aktiivselt osalema. Teatud olukordades on kasulik kasutada kommentaarikaarte, mida võib koolituse ajal pidevalt koolitajale edastada. See võib lihtsustada ebakindlamate osalejate kaasamist või aitab vastata küsimustele, mida inimesed ei julge küsida grupi ees. Kuid interaktiivne lähenemine on ka koolitaja suhtes nõudlikum, sest nad peavad õhutama arutelu, osalemist ja seisukohtade jagamist.

Ühine koolitamine vanglaväliste asutustega

Üksinda on organisatsioonidel tihti piiratud ressursid koolituste pakkumiseks (vt Näide 5.4). Koostöö on üks viis, kuidas ressursse saaks tulemuslikult jagada. Väliseid asutusi saab ka kutsuda koolitusprogrammis osalema.

Koostöö atmosfääri kodustamises tuleb korraldada koolitusi, mis hõlmavad eri asutustest pärit osalejaid, nagu näiteks kriminaalhooldus, vangla teenused ja MTÜd. Oluline on teadvustada, et koolitusi tuleb kohandada vastavalt organisatsiooni vajadustele (vt Näide 5.5).

Hindamine

Osalejad peavad saama hinnata kõiki koolitusi. Koolituse lõpus peaksid kõik osalised täitma rahulolu-küsimustiku, et aidata koolitajal hinnata osalejate seisukohti koolituse tulemuslikkusest. Rahulolu-uuring tuleks läbi viia kõigi moodulite osas. Vastuseid tuleb hoolikalt analüüsida, et saada infot tulevaste koolituste ettevalmistamiseks.

Näide 5.4

*„MTÜdel ei ole võimekust ega koolitatud personali, et teha samaaegselt koolitust ja osutada teenuseid.“
(Bulgaaria uuringu-raport)*

Näide 5.5

*"Kogu koolitus ja teenuste osutamine välisspetsialistide poolt tuleb kohandada mitte ainult probleemse uimastitarbimisega vangide vaid ka vangla töötajate vajadusi."
(Bulgaaria uuringuraport)*

Meelespea: koolituskursuse ettevalmistamine

Üheks eduka koolitusprogrammi võtmeteguriks on hea ettevalmistus ning see sisaldab mõtlemist sellest, mida tegelikult on vaja edasi anda. See nõuab põhjalikku materjali tundmist, aga ka suhtlemist osalejatega (vt Hea praktika näide 5.1).

Hea praktika näide 5.1: Meelespea: koolituskursuse ettevalmistamine ja planeerimine (Wiegand jt, 2010)

Alljärgnevalt on toodud mõned punktid, mida tuleb kaaluda oma koolituse ettevalmistamisel ja planeerimisel.

- x Alusta õigel ajal.
- x Määratle oma kuulajaskond ja ole teadlik sellest, mida nad juba teavad ja mida nad loodavad koolitusest saada.
- x Määra kuupäevad ja kellaajad.
- x Broneeri sobiv ruum.
- x Veendu, et ruumis saab kasutada sobivaid tehnilisi seadmeid.
- x Veendu, et eesmärgid on kõigile selged.
- x Paku karastusjooke, suupisteid jne
- x Vali tegevused, mis sobivad kõige paremini sihtrühmale.
- x Loe kõik materjalid hoolikalt läbi enne koolitust.
- x Veendu, et su teadmised on ajakohased.
- x Ole teadlik oma piirangutest ning kasuta tegevusi, millega tunned end mugavalt.
- x Veendu, et kõik vajalikud seadmed ja materjalid on olemas.
- x Tee koolituse jaoks piisavalt jaotusmaterjalide koopiaid.
- x Jaga osalejatele kommentaarikaardid ja sea üles kast, kuhu osalejad saavad pauside ajal jätta oma kommentaarid.
- x Pane koos rühmaga paika konfidentsiaalsusega seotud põhireeglid.
- x Saabu koolitusruumi varem, et see korda seada.
- x Lõõgastu ja naudi koolitust!

Loe lisaks

Burrows, J., Clarke, A., Davison, T., Tarling, R. and Webb, S. (2000). *The Nature and Effectiveness of Drug Throughcare for Released Prisoners*. Home Office Research Study, No 109. London: Home Office.

Järgmised sammud

Ülalesitatud seisukohad on sisendiks töötajate koolitamise õnnestumisse. Siiski tuleb märkida, et koolitus peab vastama kohalikele vajadustele ning seda ei tohi läbi viia igal pool ühtemoodi. Järgmine loetelu aitab hinnata koolituste kavandamise ja elluviimise tõhusust.

Meespea: kohanemisabi koolituse ettevalmistamine

Teadlikkuse tõstmine

- a) Osalejad on selgeks saanud kohanemisabi põhielemendid.
- b) Osalejad on kindlaks teinud peamised vangide probleemid seoses vabastamisega.
- c) Osalejad on teadlikud vabastatud vangide õigustest.
- d) Osalejad on kindlaks teinud väliste organisatsioonidega üheskoos töötamise eelised.

Koolituse õige läbiviimine

- a) Koolitus on paindlik ning sisaldab põhimoodulite kõrval valikut üksikutest moodulitest.
- b) Koolitus on asjakohane kõigile osalejatele. See on piisavalt lihtne, kuid mitte patroneeriv ja samas piisavalt põhjalik kõigi osalejate jaoks.
- c) Koolitusmaterjalid vastavad osalejate vajadustele.
- d) Õppekeskkond vastab osalejate vajadustele.
- e) Koolituse õhkkond on avatud, julgustav ja läbipaistev.
- f) Koolitus arvestab konfidentsiaalsusnõudeid.
- g) Koolitus on osalejate poolt hinnatud.

6. Osa: Kohanemisabi teenuste hindamine

Sissejuhatus

Oluline on mõõta kohanemisabi teenuste tõhusust ja seda tuleb teha läbi tulemusliku hindamisprotsess. Hindamise protsessid on olulised, sest nad aitavad: välja selgitada, kui hästi kliendi vajadused olid täidetud; hinnata teenuse tulemusi või mõju; kindlaks teha, kuivõrd eesmärgid olid täidetud; hinnata tõhusust ja kulu-efektiivsust. Ennekõike aitab hindamine määratleda "mis töötab" ja "mis ei tööta" uuesti kuritegelikule teele sattumise vähendamisel ning lõppkokkuvõttes on eesmärk parandada töötajate põhioskusi klientidega töötamisel (CLINKS, 2010: 7).

Kuid partnerite uuringud oma riikides on näidanud, et üldiselt on olemasolevate kohanemisabi teenuste järelevalve ja hindamise jaoks vajalikud andmete kogumise ja töötlemise süsteemid puudulikud (vt Näide 6. 1).

Väga vähesed asutused kasutasid organiseeritud ja objektiivse hindamise meetodeid oma teenuste lühi- või pikaajaliste mõjude uurimiseks klientidele. Seega leiti vähe tõendeid kohanemisabi teenuste süstemaatilise ja objektiivse hindamise kohta. Tõepoolest, see peegeldab Baldry (2007) arvamust, et ". . . kohanemisabi kohta on ebapiisavalt tehtud sõltumatuid ja hästi kavandatud uuringuid ning hindamisi. "

See osa uurib hindamise tähendust ja olulisust, eduka hindamise põhielemente ning esitleb ka kasulikke hindamisvahendeid. Kohanemisabi programmide tõhususe mõõtmine on problemaatiline, sest raske on hoida kontakti üksikisikutega pärast nende vanglast vabastamist. Hindamine on keeruline. Kuid tuleb teha kõik jõupingutused kasvõi puudulike andmete kogumiseks, sest neid saab kasutada kohanemisabi teenuste laiendamiseks ja parandamiseks.

Hindamise määratlus: mida see meie jaoks tähendab?

Terminit „hindamine“ kasutatakse sageli ja kasulik on uurida, mida see mõiste tähendab, kuna partnerite uuringud näitavad, et see on raskesti mõistetav (vt Näide 6. 2). Hindamise raames vaadeldakse programmide, poliitike, personali, toodete ja organisatsioonide tõhustamise eesmärgil nende tugevaid ja nõrku külgi (American Evaluation Association, 2011). Hindamisel küsitakse tegevuse või programmi kohta üldine küsimus: "Kas tulemused on soovitud, taskukohased, korratavad ning jätkusuutlikud?" (Management Systems International, 2006: 1).

Hindamisel on üldiselt mitu eesmärki:

- x et teada saada, kui hästi klientide vajadused olid täidetud;

Näide 6. 1

„Kohanemisabi teenuste jaoks puudub tõhus seiresüsteem. Igas vanglas on oma lähenemisviisi kohanemisabile ja kui need teenused juba on ühes vanglas olemas, siis neid osutatakse ilma hindamise, järjepidevuse või jälgimiseta. Selliste komponentide puudumine teeb raskeks saada usaldusväärseid andmeid sarnaste tegevuste ja teenuste tõhususe kohta.“ (Partneri uuringuraport, Bulgaaria)

Näide 6. 2

"Vastavalt Eesti narkomaania ennetamise riiklikule strateegiale (2012) on peamine uimastiseire probleem riiklike mõistete ja kontseptsioonide puudumine. " (Partneri uuringuraport, Eesti).

- x hinnata teenuse tulemusi või mõjusid;
- x hinnata, kas eesmärgid olid täidetud;
- x hinnata selle tõhusust;
- x et teada saada, "mis töötab" ja "mis ei tööta";
- x parandada töötajate põhioskusi klientidega töötamisel.

Kohanemisabi osutamise hindamisel tuleb seega keskenduda konkreetselt inimeste kuritegelikule teele sattumise peatamiseks mõeldud programmide ja muude tegevuste tõhususele (CLINKS, 2010: 11).

Protsess, mitte sündmus

Paljud hindamised toimuvad tööloigu lõpus ühekordse sündmusena ja see mõjutab vähe selle töö edenemist. Hindamine peaks seetõttu olema jätkuv protsess, mis toimub töö algusest kuni lõppjäreldeste tegemiseni. Isegi kui väline meeskond teostab hindamist, siis tuleb see juurutada ka vanglate igapäevasesse tegevusse (Corporation for National and Community Service, 2011). Üks näide hindamise väärtusest on Üleminekuabi (*Transitional Care*) projekti arendamine. Selle projekti kutsus ellu Šoti Vanglateenistus 2001. aastal, et toetada lühiajaliste ja eeluurimisvanglas olevate probleemse uimastitarbimisega vangide üleminekut vanglast kogukonda (vaata Näide 6. 3).

Näide 6. 3

"See oli paratamatu, et nii keerulisel ja ambitsioonikal algatusel nagu Transitional Care tekivad tõenäoliselt mõned probleemid. Kogu projekti hindamise ajal kasutati projekti arendamiseks infot esilekerkinud probleemidest, mida töid välja uuringud ja edastasid projekti kaasatud huvirühmad. Uudne lähenemisviis töötati välja seoses tekkinud arusaamisega kohanemisabi osutamise probleemidest uimastiprobleemidega lühiajalistele vangidele. See tõi kaasa Transitional Care projekti asendamise uue riikliku teenuse Throughcare Addiction Service (Uimastisõltlaste Kohanemisabi Teenus). Loodetakse, et see aruanne tegi kindlaks mõned raskused Transitional Care elluviimisel ja efektiivsed tegevused abi tõhustamiseks. See aga võimaldab tugevdada ja parandada tulevasi kohanemisabi teenuseid uimasteid kuritarvitavatele vangidele. " (MacRae jt, 2006, lk 83)

Pidev areng, mitte linnukeste kirjapanek

Sageli on hindamine programmi või tegevuse kohustuslik element. Siiski on oluline vaadata kaugemale lihtsalt nõuetest ja kaaluda, millist väärtust see projekti jaoks omab. Tõepoolest, "hindamine on kasulik organisatsioonile ja selle töötajatele, aga mitte tüütu töö, mis tuleb teha, et rahuldada rahastajate ja volinike soove" (Evaluation Trust, 2006).

Seetõttu on hindamine arenguprotsess mitte „aruandluse protsess" (Corporation for National and Community Service, 2011). Näiteks Šoti Vanglateenistus väitis 2005. aastal, et hindamine moodustas baasi, millele sai ehitada edasise tegevuse (vt Näide 6. 4).

Näide 6. 4

„kurjategijate käitumisprogrammide hindamisprotsess on loonud tugeva aluse, millele saab ehitada teiste kinnipidamisasutuste hindamisvõimalused" (Audit Scotland, 2005, lk 3).

Miks on hindamine oluline?

Hindamise tähtsus arenguprotsessis on selge, kuid see aitab meil ka laiemalt mõista meie tegevuse mõju, paneb meid tegude eest vastutama, aitab arendada organisatsiooni ning lihtsustab otsuste tegemise protsessi. Hindamine võib anda meile palju kasulikke andmeid, kuna isegi tulemusi, mis on tahtmatud, planeerimata või soovimatud, saab kasutada teenuste parandamiseks.

Mõju mõistmine

Hindamine aitab mõista teenuse osutamisega saavutatud muutusi ning selgitab, kas saavutatud erinevused olid soovitud ja milliseid muudatusi võiks tegevustes teha, et need oleksid tulevikus tõhusamad ja jätkusuutlikumad. Hindamine võimaldab meil mõista, millist mõju teenuste osutamine avaldab ja saame kasutada seda teavet, et parandada nende tõhusust (vt Näide 6. 5).

Näide 6. 5

"Ainult tugeva mõõtesüsteemi abil saame jälgida asju, mis inimestele pikemas perspektiivis korda lähevad"
(New Economic Foundation, 2008).

Vastutus

"Kuritegude uuesti toimepanemise vähendamise" mõõtmine on praegu populaarne valitsuse ja volinike seas ning see kajastab hindamise väärtustamist, näidates samas ka vastutustunnet sidusrühmade ees (CLINKS, 2010: 7). Tähtis on suuta selgelt põhjendada piiratud ja väärtuslike ressursside kasutamist kohanemisabi tulemuste saavutamiseks.

Õppiv organisatsioon

Hindamine on ka organisatsioonile, ja mitte ainult töötajatele, potentsiaalne viis õppida. See on viis, kuidas organisatsioon kui tervik saab hinnata enda edu ja muutusi viisil, mis viib suuremale missiooni saavutamisele (Corporation for National and Community Service, 2011).

Abi otsuste tegemisel

Hindamine on üha enam väärtusliku informatsiooni vahendiks tippjuhtidele nii otsuste tegemisel kui ka propageerimise jõupingutustel. Eelkõige aitab see tippjuhtidel otsustada, kas kohanemisabi tegevused on olnud piisavalt tulemuslikud, et õigustada edasist toetust (vt Näide 6. 6).

Näide 6. 6

"Raporti eesmärk on kindlaks teha, kas Londoni kriminaalhooldus võiks teenust edasi tellida või rahastatakse seda muul viisil, ning samuti teavitatakse St. Giles [Trusti] tema tegevuse tulemustest ja soovitud tegevustest, mida nad võiksid kaaluda oma tegevuste erinevates aspektides teha."
(Park and Ward, 2009, lk 2)

Hindamisel on tegelikult oluline osa tõhusal otsuste tegemisel, olgu see siis strateegiline planeerimine või vaikne otsuste langetamine organisatsiooni igapäevaelus. Kui hindamine on osa organisatsiooni elukorraldusest, siis väärtustatakse õppimist, kuna see annab vajaliku teabe pidevaks täiustamiseks (Corporation for National and Community Service, 2011).

Hindamine annab olulist tagasisidet ja teavet, kuidas on võimalik teha parandusi. Näiteks, kuhu ressursse oleks kõige efektiivsem kulutada, milliseid ressursse on lisaks vaja ja milliseid muid sisendeid on vaja. Kogutud teabe põhjal on võimalik kindlaks teha, milliseid tegevusi jätkata ja juurde luua ning milliseid on võib olla vaja muuta, et parandada programmi efektiivsust.

Üks suurus ei sobi kõigile

Kohanemisabiga sarnaselt puudub ka üks ja ainus hindamise standard, mida oleks võimalik kohaldada kõigile tegevustele. Tegelikult toimub alles arutelu, kas universaalne mõõdikute süsteem (kokkulepitud meetodid efektiivsuse näitamiseks) oleks kasulik organisatsioonidele, mis töötavad õigusrikkujatega. Iga selline mõõdikute süsteem peaks olema paindlik ja mitmekülgne, et rahuldada erinevate sekkumiste ja erineva suurusega organisatsioonide, projektide ja teenuste vajadusi (CLINKS, 2010: 6).

Eriti raske on luua mõõdikud, et uurida tegevuste mõju üksikisikute elule. Paljud uuringud teostavad võrdlusi gruppide vahel ehk uuritakse rühmi, kes on, ja rühmi, kes pole kogenud konkreetset tegevust või teenuse osutamist (st, "kontrollrühmad"). Kohanemisabi puhul tuleb tähelepanu pöörata individuaalse kurjategija „reisile“ kuritegevusevabasse ellu, mis on väga isiklik kogemus. Üks suurus ei sobi kõigile ning hindaja peab olema teadlik üksikisiku „loost“ (CLINKS, 2010: 10).

Heade küsimuste esitamine

Hindamine on heade küsimuste esitamise protsess, millega kogutakse teavet neile antud vastuste põhjal ja tehakse otsuseid, mis põhinevad nendel vastustel (Corporation for National and Community Service, 2011). Võidakse esitada mitmesuguseid küsimusi (Evaluation Trust, 2006).

- x Fookus: vajadused ja probleemid, millele organisatsioonid on püüdnud vastata.
- x Protsessid: see, kuidas organisatsioon toimib, kuidas asjad on tehtud.
- x Tulemuslikkus: see hõlmab tegevuste väljundeid ja kulu.
- x Tulemused: see hõlmab töö tulemusi ja milliseid tegelik muutusi on tekitatud.
- x Mõju: uuritakse märkimisväärsed pikaajalisi muutusi, mis toimuvad töö tulemusel ja nende muudatuste jätkusuutlikkust. Mõju ei ole midagi, mida saab näha või määratleda lühikese aja jooksul. Samuti on raske isoleerida iga üksiku sekkumise mõju mõnede teiste programmide mõjudest või laiemast sotsiaal-majanduslikust mõjust.

Olla realistlik eesmärkide suhtes

Oluline on olla realistlik hindamisprotsessi eesmärkide suhtes. Nõudlus efektiivsuse tõestusele valitsusasutuste poolt on CLINKS'i väitel „viinud ebarealistlikele ootustele hindamise suhtes, mis ei ole lihtsalt VCS organisatsioonidele võimetekohane“ (CLINKS, 2010: 7). Üks levinud probleem on see, et sageli oodatakse väikesemahulise läbiviidud projekti tulemusena avalduvat mõju üksikute kurjategijate elule. Praktikas on konkreetse tegevuse pikemaajalisi mõjusid vajalik hinnata longitudinaalsete uuringutega.

Igaühe vastutus

Kuigi hindamist võib teostada meeskond, vastutab kohanemisabi tegevuste hindamise eest ka iga üksik töötaja. Igaüks võib organisatsiooni või võrgustiku sees koguda informatsiooni ja esitada küsimuse „Mida me saame teha, et saada paremaks?“ (Corporation for National and Community Service, 2011). Hindamine kutsub esile koostöö organisatsiooni sees ning

kolmandate isikutega, nagu kliendid, rahastajad, ning toetusesaajad (Corporation for National and Community Service, 2011). See peab olema praktiline, kasulik ja võimestav õppeprotsess, kuhu on kaasatud kõik osalejad. Partnerlus ja osalus peavad olema hindamistegevuse põhiväärtused (Evaluation Trust, 2006).

Usalduslik õhkkond

Hindamine peab toimuma keskkonnas, mis on nii ohutu kui võimalik, kus inimesed saavad negatiivseid tagajärgi kartmata uurida, miks midagi õnnestus või ebaõnnestus (Corporation for National and Community Service, 2011).

Arenemine on sellise juhtkonna hindamise edendamise visioon, kes juba on kasvanud usaldust ja kes hindavad tagasisidet võimalusena edusammude hindamiseks ja efektiivsuse suurendamiseks (Corporation for National and Community Service, 2011).

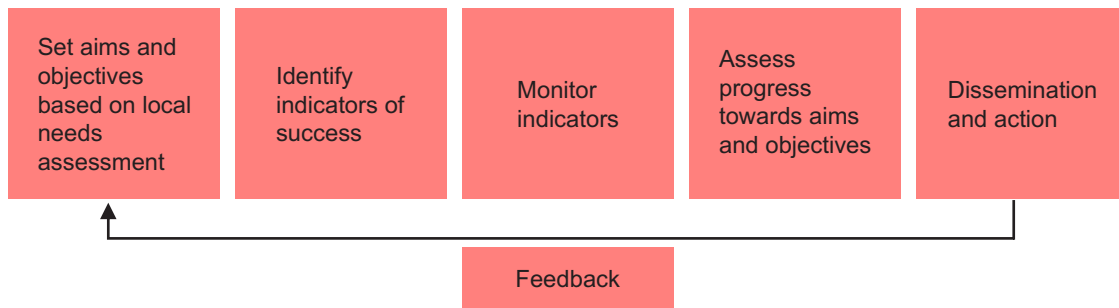
Hindamise läbiviimine

Kohanemisabi osutamise tõhusal hindamisel on palju etappe. Järgmised küsimused tuleb esitada hindamise läbiviimiseks:

1. Mis on see programm või teenus, mida tuleb hinnata? Selgeks on vaja teha, mida te kavatsete hinnata. Protsessi varases etapis on teil vaja seada piirid.
2. Miks seda programmi hinnatakse? Selleks, et programmide hindamised oleksid mõttekad, peavad nende eesmärgid olema selged ja määratletud.
3. Kuidas inimesed valmistuvad hindamiseks? See tähendab, et arvestatakse eri tüüpi inimestega, kes võivad olla hindamisse kaasatud. See võib hõlmata inimesi, kes võivad tunda end hindamisest ohustatuna ja neid, kelle kaasamine on oluline.
4. Millised on peamised hinnatavad probleemid ja huvikohad?
5. Kes mida teeb? Osalejate kohustused tuleb kokku leppida enne hindamise algust.
6. Millised ressursid on hindamisel kasutatavad?
7. Milliseid andmeid peab koguma? See peab olema konkreetne: kust kohast ja kuidas andmeid kogutakse.
8. Kuidas andmeid analüüsitakse? See mõjutab otsuseid kogutava teabe kohta ja millisel kujul neid kogutakse.
9. Kuidas hindamistulemustest teada antakse?
10. Kuidas tulemusi rakendatakse? Soovituste andmise eest vastutavad isikud tuleb kindlaks määrata.

Skeem 1 allpool võib aidata teil planeerida oma hindamisprotsessi ning tagada, et hindamine oleks osa tegevuste tsüklist.

Skeem 1: Hindamise planeerimine

ALLIKAS: Department of Health (2001): 125.

Sobivate hindamismeetodite valimine

Kui vajadusi ja ressursse on hinnatud, siis järgmine samm on otsustada, milliseid meetodeid kasutada, et hinnata kohanemisabi osutamist. Hindamine kasutab ideaaljuhul vahendeid ja metoodikat, mis on ligipääsetav igat liiki ja suurusega organisatsioonidele. Need on lihtsad, kuluefektiivseid, kasutajasõbralikud hindamismeetodid, mida on võimalik kohandada vastavalt iga organisatsiooni vajadustele ja eripäradele (Corporation for National and Community Service, 2011). Kohanemisabi kontekstis tähendab see ka seda, et oluline on arendada vahendeid, millega saab järjepidevalt jälgida õigusrikkuju teekonda (CLINKS, 2010: 11).

Kohanemisabi osutamise tulemuste kohta info kogumiseks on mitmeid võimalusi. Hiljutine uuring kinnitab, et "kõige ilmsem viis hinnata valmisolekut ja motivatsiooni on küsida seda kurjategija käest" (McNeill and Weaver, 2010: 8). Valitud meetodid peaksid olema kohased oma ressursside ja mõju poolest. Peamisteks lähenemisviisideks on intervjuud, isetäidetavad küsimustikud, rühmategevused ja visuaalsed meetodid.

Andmeanalüüs

Kui organisatsioonid analüüsivad kuritegude uuesti toimepanemise vähendamist, siis on oluline, et neil on juurdepääs kuritegude andmetele, mille abi saab hinnata teenuse kasutajate tulemusi. Sellise statistilise tõendusmaterjali iseloomu tõttu ehk seoste leidmine sekkumiste ja uue võimaliku õiguserikkumise toimepanemise vähendamise vahel, võib hindamine võtta kaua aega, kuna sekkumise ja süüdimõistmise vaheline aeg võib olla väga pikk (CLINKS, 2010: 7).

Intervjuud

Intervjuud võivad olla hea viis koguda teavet tulemuste kohta, sest nende abil saab:

- x küsida inimestelt otse, kuidas asjad on nende jaoks muutunud;
- x koguda põhjalikke andmeid suhtumise, tunnete ja arusaamade muutumise kohta;
- x koguda teavet inimestelt, kes on kirjaoskamatud või nägemispuudega;
- x kontrollida, et inimesed mõistavad teie küsimusi;
- x reageerida ootamatule teabele ja uurida edasi.

Ressursside olemasolu võib piirata inimeste arvu, keda saate intervjuerida ja kellelt saate tagasisidet. Intervjuude koostamine, tegemine, üles kirjutamine ja analüüsimine võib olla

aeganõudev tegevus. Neid võivad olla raske täpselt registreerida, kui ei kasutata salvestusseadmeid. Nendega võivad kaasneda täiendavad kulud, näiteks telefonitasud või transkriptsiooni kulud. Neid ei saa teha anonüümselt, kuigi võib kindlustada intervjueeritavate konfidentsiaalsuse.

Andmete kvaliteeti võib mõjutada ka intervjuerija enda erapoolikus ja oskused või küsitlajate erinevused.

Küsimustikud ja küsitlused

Küsimustike ja küsitluste abil on võimalik koguda teavet standardisel viisil suurelt inimhulgalt.

Küsimustikud ja küsitlused on kasulikud tulemuste andmete kogumisel, sest saab haarata samuti suurel hulgal inimesi. Samuti võimaldavad need vastanutel jääda anonüümseks. Nad on eriti head mõõdetava info kogumisel inimeste arvamuste ja hoiakute kohta, kuna nad saavad sisaldada skaleeritud küsimusi.

Ent küsitlustel on ka mitmeid puudusi. Nad nõuavad tavaliselt kirjaoskust ja pole võimalik kontrollida, kas vastajad on mõistnud küsimust. Vastajate hulk võib olla väike, vastajad ei pruugi vastata mõnele küsimusele ning nad ei ole ideaalsed põhjalike andmete kogumiseks.

Muutusi saab hinnata, paludes kasutajatel teha kas kirjaliku või praktilise testi. Kirjalikud testid on hea viis hinnata inimeste oskuste muutusi, näiteks kellegi inglise keele oskus.

Küsitlusvorme saab kasutada ka kasutajatelt küsimuste küsimiseks muutuste kohta oma olukorras, käitumises või suhtumises. Näiteks organisatsioon, mis töötab noortega, palub kasutajatel täita taotlusvormi, kui nad liituvad nende koolitusprogrammiga. Vorm sisaldab küsimusi nende praegusest majutuse, rahalise ja tööhõivega seotud olukorrast.

Rühmategevused

Rühmategevusi kasutatakse sageli teabe kogumiseks. Nendeks on fookusgrupid, rühmaintervjuud ja grupiarutelud.

Fookusgrupid põhinevad piiratud arvul küsimustel keskse teema kohta. Need võivad aidata paika panna hindamisküsimusi ja neid saab kasutada konkreetsete probleemide uurimiseks. Korraldaja roll on tähtis, sest ta viib vajaduse arutelu edasi ning tagab, et rühm jääb ettenähtud teemade piiresse.

Fookusgrupid erinevad rühmaintervjuudest, mis on tavaliselt poolstruktureeritud ja neid viib läbi küsitlaja. Neil on kõik üks-ühele intervjuu omadused, kuid neil osaleb tavaliselt väike grupp inimesi (maksimaalselt kolm kuni neil).

Grupiaruteludel, vastupidi, võib osaleda suurem rühm inimesi ja need on paindlikumad, kasutades interaktiivseid harjutusi, mis annavad rohkem kontrolli osalejatele.

Graffiti sein võib samuti olla kasulik ja huvitav tegevus. Sellel ettevõtmisel on lehed kleebitud saali seintele ja iga leht on erineva pealkirja või küsimusega. Osalejad lisavad oma kommentaarid lehtedele kas pliiatsite või eraldi „post-it“-lehtede abil. See võib nõuda sõltumatuid abilisi, et aidata osalejatel kirjutada oma seisukohti. See on meetod, mida võib lihtsalt siduda muude üritustega või isegi lühikese aja jooksul kasutada avalikult (Evaluation Trust, 2006).

Rühmategevused on kasulikud suurel hulgal sisukate andmete kogumisel osalejate tulemuste kohta. Neid on parem kasutada, kui osalejatel on sarnaseid kogemusi tulemuste osas. Need on võimaluseks jagada kogemusi, genereerida ideid ja uurida küsimusi, mis tekivad arutelude käigus.

Siiski, rühmategevus ei ole hea tundlikku teabe otsimisel ja hoolikalt peab haldama olukordi, kus inimesed võivad grupis domineerima hakata. Rühmategevuste korraldamine, läbiviimine, ülesmärkimine ja analüüsimine võib osutuda palju aega nõudvaks.

Visuaalsed meetodid

Visuaalseid meetodeid saab kasutada tulemuste kohta info saamiseks, kasutades fotosid, joonistusi, kollaaže või videosid, mis illustreerivad või tõendavad muutusi. Nad saavad julgustada inimesi end vabalt väljendama ning nii saab koguda isiklikku infot (näiteks videopäeviku kasutamise kaudu). Nad on head kvalitatiivseid andmete kogumiseks, sest nad võivad olla osalejatele motiveerivad, kaasakiskuvad ja lõbupakkuvad. Samas kaasahaaravad, võivad nad kujundada eredaid muljeid inimeste arvamustest ja kogemustest.

Neil on praktilisi eeliseid rohkem tekstil põhinevate lähenemisviiside ees: töötavad hästi noorte peal ja inimestel, kes ei saa lihtsalt täita nn traditsioonilisi andmete kogumise meetodeid. Samuti töötavad nad hästi inimeste peal, kes ei saa kirjutada või lugeda või on erineva keeletaustaga.

Visuaale saab lisada ka küsitluste ja küsimustike vormidesse. Tuntumad on "naerusuu" sümbolid:

Neid saab kasutada ka rühmategevustes. Näiteks osalejad saavad joonistada pabertahvlile või luua ühiselt kollaaži, mis illustreerib muutusi. Visuaalsed meetodid on ka hea viis olukordade ja keskkondade muutuste kirjeldamiseks.

Siiski on sellel ka puudusi:

- a) Tulemuste andmeid ei pruugi alati olla võimalik identifitseerida piltide pealt.
- b) Teenuste rahastaja ja teiste jaoks võib pildimaterjal olla vähem kasulik või mitte nii veenvaks tõendiks.
- c) Visuaalsed meetodid on tõhusamad, kui need on integreeritud või töötavad kõrvuti muude andmete kogumise meetoditega.

Andmeanalüüs

Kui andmed on kogutud, siis tuleb neid analüüsida, et meeskond näeks põhitulemusi. Analüüs sõltub kogutud andmete laadist.

- x Statistilised andmed on sageli esitatud koondtabelite ja sagedusarvutustena.
- x Edasi on vaja võrrelda omavahel eesmärke ja väljundeid või erinevaid gruppe.
- x Samuti tuleb uurida erinevaid selgitusi, miks sellised tulemused ja mõjud on tekkinud.
- x Lisaks võib võrrelda tegevuste tulemusi „enne ja pärast“.

Järelduste tegemine

Järeldused tehakse analüüsi põhjal. Hindamismeeskond toob sageli esile põhjused, miks projekt õnnestus või ei saavutatud oodatud tulemusi. Hindamismeeskonna arvamused tegevuse või programmi jätkusuutlikkuse kohta, mis põhinevad selle organisatsiooni haldussuutlikkuse või kulude katteallikate andmetel, on ka järeldused. Hindamistulemused on „sarnased meditsiinilistele sümptomitele ning järeldused on nagu diagnoos. Järeldused tõlgendada millise tulemuseni tähendavad“ (Management Systems International, 2006).

Soovituste jagamine

Hindamiste tulemusel töötatakse tavaliselt välja soovitused organisatsioonile või võrgustikule. See on võimalus väljendada, millised muutused on vajalikud. Need võivad ulatuda väiksematest „tutistamistest“ põhjalike ümberkorraldusteni. Kui tegevused on edukad, sisi võib soovituseks olla tegevuse jätkamine või laiendamine, et hõlmata rohkem inimesi või suuremat piirkonda.

Soovitused peavad:

- x tulenema otseselt hindamise tulemustest ja järeldustest;
- x tuginema põhjalikul ja veatul analüüsil ning hindaval argumentatsioonil;
- x olema „teostatavad“: muutused on võimalikud ja juhatuse poolt tehtavad;
- x näitama, kes vastutab soovitatud meetmete rakendamise eest.

Tulemuste hindamise võtmepunktid

- x Tulemuste mõõtmise keskne põhimõte on see, et organisatsioon peab suutma tõendada seost oma sekkumise ja teenuse kasutaja jaoks positiivse muutuse (või jätkuva stabiilsuse) vahel.
- x Õigusrikkumiste vähendamise mõõtmine ei ole otstarbekas kõige väiksemates või keskmise suurusega organisatsioonides.
- x Väiksemad organisatsioonid peavad keskenduma sellele, kuidas tulemused vastavad nende sihtidele ja eesmärkidele.
- x Analüüsil peaks selguma, kuidas need täiendavad sammud loovad aluse õigusrikkumiste vähendamiseks.

Hindamine: kasulikult kulutatud aeg

Hea hindamisprotsess võtab aega ja vaeva, kuid see aeg on hästi kasutatud, sest aja jooksul aitab see raha säästa. Hindamine tuvastab, kuidas paremini ära kasutada piiratud ressursse. Pikemas perspektiivis tagab tõhus hindamine kohanemisabi süsteemi tervise ja elujõulisuse muutuvus keskkonnas.

Loe lisaks

Evaluation Forum (2000). *Outcomes For Success!* Seattle. WA: Organisational Research Services, Inc. and Clegg & Associates, Inc.
(2000). *Outcomes For Success!* Seattle. WA: Organisational Research Services, Inc. and Clegg & Associates, Inc.

Harvey, J. (1998). *The Evaluation Cookbook*. Online: <http://www.icbl.hw.ac.uk/ltidi/cookbook/cookbook.pdf> [Vaadatud 10/05/2011].

Parkinson, D. and Wadia, A. (2010). *Assessing Change Developing and using outcomes monitoring tools*. London: Charities Evaluation Services. Online: <http://www.ces-vol.org.uk/downloads/assessingchange-740-748.pdf> [Vaadatud 14/10/2011].

Rossi, P. , Freeman, H. and Lipsey, M. (1999). *Evaluation. A systematic approach*. Thousand Oaks: Sage.

Scottish Executive Substance Misuse Research Team (2006). *Evaluation of the Scottish Prison Service Transitional Care Initiative*.

Online:<http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/92720/0022217.pdf> [Vaadatud 07/07/11]

Trice Gray, S. (ed.) (1993). *From A Vision of Evaluation: A Report of the Independent Sector's Work on Evaluation*. Available online: <http://www.nationalserviceresources.org/key-elements> [Vaadatud 12/04/2011]

Wadsworth, Y. (1991). *Everyday evaluation on the run*. St Leonards, NSW: Allen and Unwin.

Järgmised sammud

Ülalesitatud seisukohad on sisendiks edukaks hindamise teostamiseks. Siiski tuleb märkida, et hindamine, nagu ka teised tegevused (nt töötajate koolitamine), peab vastama kohalikele vajadustele ning seda ei tohi läbi viia igal pool ühtemoodi. Järgmine loetelu aitab teil hinnata kavandatavate ja elluviidavate hindamistegevuste tõhusust.

Meelespea: kohanemisabi hindamise ettevalmistamine

Hindamise protsess

- a) Hindamine ei muutunud liiga suureks ja keeruliseks.
- b) Hindamine arvestas kõiki seisukohti ja ideid.
- c) Me õppisime hindamisest uusi asju: avastasime uue maailma.
- d) Hindamine andis kasulikku informatsiooni.
- e) Hindamine toimus kogu tegevuse. Hindamine oli planeeritud juba algusest peale.

Hindamise tulemused

- a) Hinnati, mil määral olid kliendi vajadused rahuldatud.
- b) Hinnati teenuste tulemusi või mõjusid.
- c) Hinnati, mil määral olid programmi eesmärgid täidetud.
- d) Hinnati tegevuste tõhusust ja kuluefektiivsust.
- e) Saadi teada "mis töötab" ja "mis ei tööta".
- f) Selgitati välja võimalused töötajate põhioskuste arendamiseks klientidega töötamisel.

Kasutatud kirjandus

American Evaluation Association (2011). 'About us'. *Website*. Online: <http://www.eval.org/aboutus/organisation/aboutus.asp> [Vaadatud 10/05/2011].

Anderson, S. and Cairns, C. (2011). *The Social Care Needs of Short-Sentence Prisoners*. Revolving Doors Agency. Online: <http://www.revolving-doors.org.uk/documents/the-social-care-needs-of-short-sentence-prisoners/> [Vaadatud 12/10/11].

Audit Scotland (2005). *Scottish Prison Service: Correctional opportunities for prisoners*. Edinburgh: Audit Scotland. Online: http://www.audit-scotland.gov.uk/docs/central/2004/nr_050121_prison_service.pdf [Vaadatud 11/07/11].

Badger, G., Clark, L., (2000). 'Augmenting Cognitive Behavioural Techniques with Satir Action Modelling and Psychodrama in Group Treatment of Adolescent Sex Offenders: An Integrated Experimental Model'. Poster Session for *Association for the Treatment of Sexual Abusers 19th Annual Research and Treatment Conference*, November 1st to 4th, 2000—San Diego, California.

Baldry, E. (2007). 'Throughcare: Making the Policy a Reality'. *Reintegration Puzzle Conference*, 7th – 8th May, Sydney. Online: http://www.sydneyshove.org/Throughcare_policy.pdf [Vaadatud 07/07/11]

Borzycki, M. and Baldry, E. (2003). 'Promoting Integration: The Provision of Prisoner Post release Services', *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, no. 262, Australian Institute of Criminology, Canberra. Online: <http://www.aic.gov.au/documents/B/E/1/%7BBBE1D2200-9EC7-4939-8EDE-F63EEECAB75D3%7Dtandi262.pdf> [Vaadatud 14/10/11].

Bradley, K. (2009). *Lord Bradley's Review of People with Mental Health Problems or Learning Disabilities in The Criminal Justice System*. London: Department of Health. Online: http://www.dh.gov.uk/en/Publicationsandstatistics/Publications/PublicationsPolicyAndGuidance/DH_098694 [Vaadatud 12/10/11].

Brooker, C. Fox, C. & Callinan, C. (2009). *Health Needs Assessment of Short Sentence Prisoners*. Lincoln: University of Lincoln. Online: <http://eprints.lincoln.ac.uk/2610/> [Vaadatud 12/10/11].

Burrows, J., Clarke, A., Davison, T., Tarling, R. and Webb, S. with Morgan Harris Burrows Management Consultancy (2001). 'Research into the nature and effectiveness of drugs throughcare', *RDS Occasional Paper* No 68. London: Home Office.

Clark, J. (1995). 'The state, popular participation, and the voluntary sector'. *World Development*, 23(4) pp. 593–601.

Clay, C. (2002). 'Case Management and Throughcare – Can it Work?' Paper presented at the 5th Annual Conference of the Case Management Society of Australia: *Case Management: Cohesion and Diversity*, The Wentworth Hotel, Sydney, 21–22 February, 2002.

CLINKS (2010). *A New Focus on Measuring Outcomes*. CLINKS. Online: <http://www.clinks.org/assets/files/Measuring%20Outcomes%20Discussion%20Paper.pdf> [Vaadatud 06/11/2011].

Codd, H. (2008). *In the Shadow of Prison: Families, imprisonment and criminal justice*. Uffculme Cullompton: Willan Publishing.

Corporation of National and Community Service (2011). 'Key Elements of Evaluation'. *Resource Centre*. Website. Online: <http://www.nationalservicerresources.org/key-elements> [Vaadatud 10/05/2011].

Currie, E. (1993). *Reckoning: Drugs, the cities and the American future*, New York: Hill and Wang.

Debidin, M. (ed.) (2009). *A Compendium of Research and Analysis on the Offender Assessment System (OASys) 2006-2009*. Ministry of Justice Research Series 16/09. Online: <http://www.justice.gov.uk/publications/docs/research-analysis-offender-assessment-system.pdf> [Vaadatud 17/10/2011].

Department for Communities and Local Government (2008). *Needs Analysis, Commissioning and Procurement for Housing-Related Support*. London: Department for Communities and Local Government. Online: <http://www.communities.gov.uk/documents/housing/pdf/housingneedsanalysis.pdf> [Vaadatud 14/10/11].

Department of Health (2001). *Making it Happen – A Guide to Delivering Mental Health Promotion*. London: UK Government. Online: <http://www.publications.doh.gov.uk/pdfs/makingithappen.pdf> [Vaadatud 17/10/2011].

Durcan, G (2008). *From the Inside*. London: Centre for Mental Health. Online: http://www.centreformentalhealth.org.uk/pdfs/From_the_Inside.pdf [Vaadatud 14/10/11].

Evaluation Trust (2006). *Measuring Outcomes Toolkit*. Evaluation Trust. Online: <http://www.evaluationtrust.org/system/files/GCF+Measuring+Outcomes+Toolkit+%5B1%5D.pdf> [Vaadatud 06/11/2011].

Ex-Offender Reintegration Community of Practice (ExOCO)P (2011). 'Aftercare seminar'. The Hague, The Netherlands, on 26th and 27th May, 2011. Online: <http://www.exocop.eu/sixcms/detail.php?gsid=bremen02.c.732.de> [Vaadatud 14/10/11].

Finnegan, L., Whitehurst, D. and Deaton, S. (2010). *Models of Mentoring for Inclusion and Employment*. London: ESF MOMIE and Centre for Economic and Social Inclusion. Online: http://www.eoef.org/uiimages/File/Models%20of%20Mentoring%20for%20Inclusion%20and%200Employment_%20A%20review%20of%20exisitng%20evidence.pdf [Vaadatud 09/05/2011].

Fox, A., Khan, L., Briggs, D., Rees-Jones, N., Thompson, Z. and Owens, J. (2005). *Through and Aftercare: Approaches and promising practice in service delivery for clients released from prison or leaving residential rehabilitation*. London: Home Office.

Garland, C., Pettigrew, N. and Saunders, T. (2001). *Reintegrating Ex-Prisoners and Reducing Re-Offending*. Unpublished BMRB report to the Social Exclusion Unit, August 2001.

HM Inspectorates of Prisons and Probation (2001). *Through the Prison Gate: A joint thematic review by HM Inspectorates of Prisons and Probation*. London: Home Office.

HMP Peterborough (2006). *Health Needs Assessment*. Online: <http://www.erpho.org.uk/Download/Public/16037/1/HNA%20-%20Final%20Report%20HMP%20Peterborough.pdf> [Vaadatud 12/10/11].

Hoppenbank E.V (undated). *Entlassungsvorbereitung und EVB-Pool im bremischen Strafvollzug*. Online: <http://www.hoppenbank.info/16.html> [Vaadatud 4/11/11]

HPA Prison Infection Prevention Team (2007a). 'Got TB?: new prison leaflets', *Infection Inside: The Prison Infectious Disease Quarterly* 3(3). Online: http://www.hpa.org.uk/web/HPAwebFile/HPAweb_C/1194947312285 [Vaadatud 10/05/2011].

HPA Prison Infection Prevention Team (2007b). 'Get out of jail BBV free leaflet', *Infection Inside: The Prison Infectious Disease Quarterly* 3(3). Online: http://www.hpa.org.uk/web/HPAwebFile/HPAweb_C/1194947312285 [Vaadatud 10/05/2011].

Hucklesby, A. and Hagle-Dickinson, L. (Eds.) (2007) *Prisoner Resettlement: Policy and Practice*. Uffculme Cullompton: Willan Publishing.
Independent Monitoring Board (2010). *HMP and YOI Low Newton: Annual Report for the period 01 March 2009 – 28 February 2010*. Online: http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/corporate-reports/imb/annual-reports-2010/Low_Newton_2009-2010.pdf [Vaadatud 14/10/11].

Insidetime (2009). *OASys: Fact sheet*. Online: http://www.insidetime.org/information/fact_sheets/Legal_Fact_sheet_OASys.pdf [Vaadatud 12/10/11]

MacDonald, M., Atherton, S., Berto, D., Bukauskas, A., Graebisch, C., Parasanau, E., Popov, I., Qaramah, A., Stöver, H., Sarosi, P. and Valdaru, K. (2008). *Service Provision for Detainees with Problematic Drug and Alcohol Use in Police Detention: A Comparative Study of Selected Countries in the European Union*. HEUNI Paper No. 27. Helsinki: The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI). Online: <http://www.heuni.fi/uploads/06ozya.pdf> [Vaadatud 19/10/2011].

MacRae, R., Mclvor, G., Malloch, M., Barry, M. and Murray, L. (2006). *Evaluation of the Scottish Prison Service Transitional Care Initiative*. Edinburgh: Scottish Executive.

Management Systems International (2006). *Constructing an Evaluation Report*. Washington: USAID. Online: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADI500.pdf [Vaadatud 10/05/2011].

Marshall, T., Simpson, S. and Stevens, A. (2000). *Toolkit for Health Care Needs Assessment in Prisons*. University of Birmingham. Online: http://www.dh.gov.uk/prod_consum_dh/groups/dh_digitalassets/@dh/@en/documents/digital_asset/dh_4034355.pdf [Vaadatud 12/10/11].

Matrix Knowledge Group (2009). *Economic Analysis of Interventions for Young Adult Offenders*. Online: <http://makejusticework.org.uk/sites/default/files/files/Economic%20analysis%20of%20interventions%20for%20Young%20Offenders.pdf> [Vaadatud 12/10/11]

McNeill, F. and Weaver, B. (2010). 'Changing Lives? Desistance research and offender management', Online: http://www.sccjr.ac.uk/documents/Report%202010_03%20-%20Changing%20Lives.pdf [Vaadatud 14/10/2011].

Mills, A (2005). 'Great Expectations?' A Review of the Role of Prisoners' Families in England and Wales. Available: <http://www.britsocrim.org/volume7/001.pdf> [Vaadatud 14/10/11].

Ministry of Justice (2010). *Offender Management Caseload Statistics*. London: Ministry of Justice. Online: <http://www.justice.gov.uk/downloads/publications/statistics-and-data/mojstats/omcs-2009-complete-210710a.pdf> [Vaadatud 14/10/2011].

Møller, L., Stöver, H., Jürgens, R., Gatherer, A. and Nikogosian, H. (2007). *Health in Prisons: A WHO guide to the essentials in prison health*. Copenhagen: World Health Organisation. Online: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0009/99018/E90174.pdf [Vaadatud 12/10/2011].

Moore, R. (2009). *Predicting Re-offending with the OASys Self-assessment Questionnaire*. Ministry of Justice. Online: <http://www.justice.gov.uk/publications/docs/oasys-research-summary-05-09.pdf> [Vaadatud 12/10/11].

- Murray, J. (2003). *Visits and Family Ties Amongst Men at HMP Camphill*. London: Action for Prisoners' Families.
- National Offender Management Service (2008), *The National Offender Management Service Drug Strategy 2008–2011*. Ministry of Justice. Online: <http://www.justice.gov.uk/publications/docs/noms-drug-strategy-2008-11.pdf> [Vaadatud 14/10/11].
- National Offender Management Service (NOMS) (2009). *Families do Matter. Project report 2009*. Available at the Families Do Matter Website. Online: http://www.familiesdomatter.co.uk/assets/userimages/fdm_project_report_09.pdf [Vaadatud 14/10/11].
- Nelissen, P. and Schreurs, M.L. (2011). *Stoppen met criminaliteit, Werkboek voor (ex)gedetineerden*. Amsterdam: Dutch Prison Service.
- New Economics Foundation (2008). *Unlocking Value: How we all benefit from investing in alternatives to prison for women offenders*. Online: <http://www.neweconomics.org/publications/unlocking-value> [Vaadatud 12/10/11]
- New Economics Foundation. (2008). *Unlocking Value: How we all benefit from investing in alternatives to prison for women offenders*. Online: <http://www.neweconomics.org/publications/unlocking-value> [Vaadatud 14/10/2011].
- Northern Ireland Association for the Care and Resettlement of Offenders (NIACRO) (2011). *Family Links*. Online: <http://www.niacro.co.uk/our-services/working-with-prisoners-their-families-and-children/projects/16/family-links/> [Vaadatud 14/10/11].
- Park, G. and Ward, S. (2009). *Through The Gates- improving the effectiveness of prison discharge: first half-year evaluation, August 2008 to January 2009*. London: St.Giles Trust.
- Passage (undated). *Passage Portal*. Online: <http://www.passage-berlin.eu/cms/> [Vaadatud 4/11/11].
- Sainsbury Centre for Mental Health (2008). *On the Outside: Continuity of care for people leaving prison*. London: Sainsbury Centre for Mental Health. Online: http://www.centreformentalhealth.org.uk/pdfs/on_the_outside.pdf [Vaadatud 12/10/2011].
- Social Exclusion Unit (SEU) (2002). *Reducing Re-offending by Ex-prisoners*. London: Office of the Prime Minister. Online: http://www.thelearningjourney.co.uk/file.2007-10-01.1714894439/file_view [Vaadatud 12/10/2011].
- Social Exclusion Unit (SEU) (2002). *Reducing Re-offending by Ex-prisoners*. London: Office of the Prime Minister. Online: http://www.thelearningjourney.co.uk/file.2007-10-01.1714894439/file_view [Vaadatud 12/10/2011].
- Throughcare: Working in Partnership (2011). *Throughcare*. Online: <http://www.throughcare.eu/> [Vaadatud 4/11/2011].
- Timpson (2011). 'About Timpson'. *Timpson Website*. Online: <http://www.timpson.co.uk/about/80/timpson-foundation> [Vaadatud 14/10/11].
- Tombs, J. (2004). 'Throughcare: A process of change'. *Criminal Justice Social Work. CJSW Briefing Paper 7*: February 2004. Online: http://www.cjsw.ac.uk/cjsw/files/Briefing%20Paper%207_final.pdf [Vaadatud 12/10/11].
- United Nations Environment Programme (2003). *Building Professionalism in NGOs/NPOs: Key Issues for Capacity Building*. Division of Technology, Industry and Economics, Online: <http://www.unep.or.jp/ietc/kms/data/973.pdf>, [Vaadatud 17/10/2011].
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2008). *Drug Dependence Treatment: Interventions for drug users in prison*. Online: http://www.unodc.org/docs/treatment/111_PRISON.pdf [Vaadatud 12/10/2011]

Van den Bergh, B.J., Gatherer, A., Fraser, A. and Moller, A. (2011). 'Imprisonment and women's health: concerns about gender sensitivity, human rights and public health'. *Bulletin of the World Health Organisation*, 89; pp. 689-694. Online: <http://www.who.int/bulletin/volumes/89/9/10-082842.pdf> [Vaadatud 12/10/1]

Weilandt, C. and Greifinger, R. (2010). *HIV in Prisons: Situation and needs assessment toolkit*. EMCDDA. Online: http://www.unodc.org/documents/hiv-aids/publications/HIV_in_prisons_situation_and_needs_assessment_document.pdf [Vaadatud 12/10/11].

Wiegand, C., Weilandt, C., MacDonald, M., Popov, I., Purvlice, B., Pavloska, L., Parasuanu, E. and Dobrota, S. (2010). *TCJP Manual Prison Staff and Harm Reduction: A Training Manual*. Bonn: WIAD. Online: <http://www.tcjp.eu/LIVE/PAGES/manual.php>, [Vaadatud 17/10/2011].

Williams, B. (2011). 'The older prisoner: addressing salient health needs of older adults in the criminal justice system'. Keynote presented at the *Health in Prison and Throughcare: Provision and continuity of care for those in the criminal Justice System* Conference, Abano Terme, Italy, 5th–7th October 2011.

Work-Wise (2007). *The Routing*. Zutphen: Work-Wise.

World Health Organisation (2000). *Workbook 3: Needs Assessment*. Online: http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_5865_EN_3_needs_assessment.pdf [Vaadatud 12/10/2011].

World Health organization (WHO) (2004). *Training Guide for HIV Prevention Outreach to Injecting Drug Users: Workshop Manual*. Geneva: WHO.

Youth Justice Board (2011). *Asset – Young Offender Assessment Profile*. Online: <http://www.justice.gov.uk/guidance/youth-justice/assessment/asset-young-offender-assessment-profile.htm> [Vaadatud 12/10/11].

Throughcare
Working in partnership

ISBN 978-1-904839-51-4